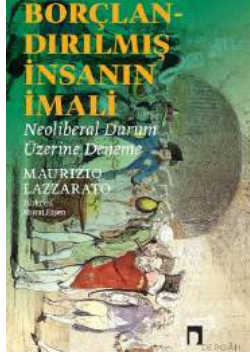

gazete duvar
kitaP.

SAYI: 141 YIL: 3

**Borçlandırılmış
İnsanın İmali**
Dergâh
Yayınları'ndan...

**cogito
zamani**

gazeteduvar.com.tr

**cogito
zamanı**

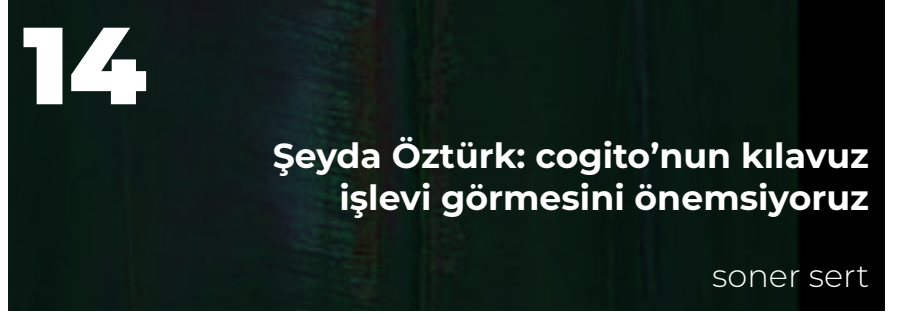
cogito öncesi ve sonrası

zeki coşkun

'Müşterek düşünme'nin imkânı, süreli yayınlar ve cogito

emek erez

Şeyda Öztürk: cogito'nun kılavuz işlevi görmesini önemsiyoruz

soner sert

Kapka Kassabova'dan karşıya geçebilme ihtimalinin hikâyesi

beyza ertem

'Kitap aşını pişiren' editör

ali bulunmaz

Savaşlar ve diğer zorluklar

okan çil

43

Geç Osmanlı erken Cumhuriyet aydınının benlik krizi

metin yetkin

Yayın Sahibi
AND Gazetecilik ve Yayıncılık,
San. ve Tic. A.Ş. adına
Vedat Zencir

Genel Yayın Yönetmeni
Ali Duran Topuz

İcra Kurulu Başkanı ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Ömer Araz

Yazı İşleri Müdürü
Anıl Mert Özsoy

Grafik Tasarım
Özgür Akkaya

Katkıda Bulunanlar
Zeki Coşkun, Emek Erez,
Ezgi Sivrikaya, Soner Sert,
Beyza Ertem, Ali Bulunmaz,
Okan Çil, Metin Yetkin

Yönetim Yeri:

Maslak Mahallesi Ahi Evran Cad. Nazmi Akbacı
İş Merkezi 233-234 Sarıyer/İstanbul
Santral (212) 3463601, Faks (212) 3463635
e-mail: info@gazeteduvar.com.tr
Duvar Kitap'ta yayımlanan yazı, haber
ve fotoğrafların her türlü telif hakkı AND
Gazetecilik ve Yayıncılık Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye
aittir. İzin alınmadan, kaynak gösterilmeden ve
link verilmeden iktibas edilemez.

Merhaba,

Yapı Kredi Yayınları tarafından üç ayda bir yayımlanan düşünce dergisi cogito'nun 100. sayısı yayımlandı. 26 yıldan bu yana yayımlanan dergi, "düşünce üretimine, bilgiye ve bilmeye" yönelik talebi beslemeye, yaşatmaya ve sürdürmeye katkıda bulunmak, "düşünmenin pek gündemde olmadığı bir ortamda, bir düşünce dergisi olabilmek" amacıyla yayın hayatına başlamıştı.

'Yaralanabilirlik'ten 'Feminizm'e, 'Queer Kuram'dan 'Kötülük'e, 'Aristotelesçilik'ten 'Deprem'e onlarca konuyu felsefi, kültürel ve toplumsal analizlerle temalaştıran ve hem dünyadan hem Türkiye'den yazarların katkılarıyla tartışmaya açan cogito dergisi, bir yandan da özel düşünür sayılarıyla Türkiye'nin düşünsel hayatını zenginleştirmeye katkıda bulundu.

Benzersiz bir kriz dönemine denk gelen 100. sayı 'Eleştiri Zamanı', toplum eleştirisini ve bireyin özgürleşmesini odakta tutan ve güncelliğini hep koruyan eleştirel teori geleneğini ve eleştirel düşüncenin aciliyetini ele alan yazılardan oluşuyor.

Bu kritik dönemde Türkiye'de eleştirel düşünceyle daha yakın ve daha teferruatlı bir ilişki kurulmasına, düşünsel üretimin zenginleşmesine katkıda bulunması için hazırlanan cogito'yu Zeki Coşkun ve Emek Erez kaleme aldı.

Soner Sert, uzun yıllardır derginin editörlüğünü yapan, aynı zamanda yaptığı çevirilerle Türkiye düşünce dünyasına önemli katkılarda bulunan Şeyda Öztürk'le cogito'nun tarihini ve yayıncılık tarihimizdeki konumunu konuştu.

Okan Çil, Metin Yetkin, Beyza Ertem ve Ali Bulunmaz bu sayımıza katkıda bulunan diğer isimler oldular.

Marifet iltifata tabidir.

İyi okumalar...

Anıl Mert Özsoy

cogito öncesi ve sonrası

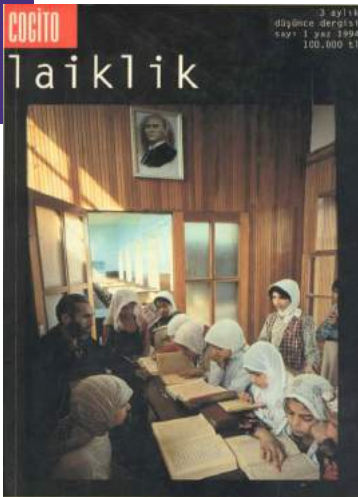
Yapı Kredi Yayınları ile özdeşleşen Doğan Kardeş'in, yine geçmişten gelen Sanat Dünyamız'ın yanında Yaz 1994'de yayınlanmaya başlayan cogito, 12 Eylül sonrası yayın patlamasıyla kendini ortaya koyan ve o patlamadan beslenen düşünsel dönüşümün yeni boyutunu, evresini temsil eder. cogito, adından başlayarak ve kendisini tanımlama, konumlamasıyla *Düşünce Dergisi*'dir.

zeki coşkun

“

12 Eylül öncesinin “avantür-seks-komedi” sinemasını, günlük gazeteye çeviren Tan ve türevleri var patlamanın kitlesel cephesinde. Orta – üst tabakadaysa *Playboy*, *Playman*, *Esquire* ve *Kadınca’dan Marie Claire*, *Elle* ve diğerlerine uzanan “cinsiyet” üzerinden kimlik, “life style” kılavuzları çıkar karşımıza.

Laiklik, cogito Dergi-1, 1994

Şaka gibi ama eski darbeler bir başkaydı...

Ne idüğü belirsiz 15 Temmuz’a bakın, ortalığı çöle çevirdi. Son darbemsi o kadar kuruttu ki her şeyi, onca gayrete, özendirmeye, desteğe karşın bir “destan” çıkmıyor ortaya. Ne yaparsanız yapın.

Bir de olanca şiddetiyle toplumun, tek tek hayatlarımızın, öncelikle de zihinlerimizin üstüne çöken 12 Eylül darbesine bakın. Resmi siyaset –ve siyasetçiler- dışında her tür “gelecek” tasarımlarını, arayışlarını, tartışmalarını hiddet ve şiddetle derdest edip yasaklayan 12 Eylül, Türkiye’de tam karşıtı düşünsel dönüşümlerin kapısını araladı. Her şeyden önce, kelimenin gerçek anlamıyla bir yayın patlaması yaşandı.

12 Eylül öncesinin “avantür-seks-komedi” sinemasını, günlük gazeteye çeviren *Tan* ve türevleri var patlamanın kitlesel cephesinde. Orta – üst tabakadaysa *Playboy*, *Playman*, *Esquire* ve *Kadınca’dan Marie Claire*, *Elle* ve diğerlerine uzanan “cinsiyet” üzerinden kimlik, “life style” kılavuzları çıkar karşımıza.

Haber dergiciliğini *Time*’laştıran *Nokta* ve doğrudan doğruya *Gelişim* ekolü var patlamanın öncüleri arasında. Ve tabii ansiklopedi furyası var. Adeta bir “aydınlanma” hareketi...

Edebiyat dergileri bambaşka inceleme konusu.

Devamında, 1980’lerin daha ilk yarısından başlayarak edebiyat, düşünce ve kültür yayıncılığını bir arada yürüten yeni bir perspektif ortaya çıkacaktır. Doğrudan genç kuşağın (kimilerince

Metis bünyesinde 1987'den 2002'ye dek 45 sayı yayımlanan Defter dergisi, burada birkaç tümceye sıkıştırmaya çalıştığımız sürecin ürünü ve dökümü olarak incelenebilir.

78'liler olarak anılan) ortaklaşa girişimi *Metis*, bunun ilk örneklerinden. 1970'lerin bugünkü deyimle “yenilikçi sol”unu temsil eden *Birikim*'i, 12 Eylül sonrasında *İletişim* olarak devam edecektir yola. Nihayet *Ayrıntı* eklenecektir sözünü ettiğimiz yeni perspektife.

Metis bünyesinde 1987'den 2002'ye dek 45 sayı yayımlanan *Defter* dergisi, burada birkaç tümceye sıkıştırmaya çalıştığımız sürecin ürünü ve dökümü olarak incelenebilir. Son sayıda Semih Sökmen imzasını taşıyan veda yazısı, Türkiye'de pek örneği olmayan bir “düşünce – yayın etiği” tavrını ortaya koyar. Yola çıkış, gerekçeler, hedeflenenler, arananlar, yapılanlar ve gelinen yer üzerinden bir hesaplaşma ve zamana, topluma, okura hesap verme.

1980'lerin ikinci yarısında açılan defter, 2000'lere gelirken kapanmıştır.

Tüm bu süreç boyunca başlı başına “kurum” gibi etkinlik gösteren ve kurumlar arası yolculuk yapan Enis Batur (ekolü) ayrı bir faslı hak eder. 1990 itibarıyla Yapı Kredi Yayınları, onun yönetmenliğinde edebiyat, kültür, düşünce yayıncılığının “kurumsal” nitelik almasını örnekleyecektir.

Yapı Kredi'yle özdeşleşen *Doğan Kardeş*'in, yine geçmişten gelen *Sanat Dünyamız*'ın yanında Yaz 1994'de yayınlanmaya başlayan *cogito*, burada işaret etmeye çalıştığımız 12 Eylül sonrası yayın patlamasıyla kendini ortaya koyan ve o patlamadan beslenen düşünsel dönüşümün yeni boyutunu, evresini temsil eder. *cogito*, adından başlayarak ve kendisini tanımlama, konumlamasıyla *Düşünce Dergisi*'dir.

Yapı Kredi'yle özdeşleşen Doğan Kardeş'in, yine geçmişten gelen Sanat Dünyamız'ın yanında Yaz 1994'de yayınlanmaya başlayan *cogito*, burada işaret etmeye çalıştığımız 12 Eylül sonrası yayın patlamasıyla kendini ortaya koyan ve o patlamadan beslenen düşünsel dönüşümün yeni boyutunu, evresini temsil eder. *cogito*, adından başlayarak ve kendisini tanımlama, konumlamasıyla Düşünce Dergisi'dir.

Dünyadaki birikimin izini süren ve onlara eşlik eden “üretim” söz konusudur. Akademik ve sivil. İlk sayı dosya konusunun da örneklediği gibi aynı zamanda güncel, yerel... ve evet; küresel gerçeklik doğrultusunda bir düşünsel üretim, tartışma platformudur *cogito*.

İlk sayıdaki *laiklik* meselesini alın, gelin 100. Sayıya: *Eleştiri*.

Kaybolanlar ve zorunlu olanlar, şart olanlar. *cogito* şart.

Bir başka şart: *cogito* dediğimizde, derginin ilk editörü ve burada anılan 12 Eylül sonrası yayıncılığın düşünsel –aynı zamanda fiziksel, fiili emekçisi, 2010'da kaybettiğimiz felsefeci-gazeteci Turhan Ilgaz'a selam durmak.

İlgaz'ı şu satırlarla uğurlamış Enis Batur:

Babiâli'de bir adam, sağlam felsefe altyapısına sahip, alışılmadık bir edebiyat zevki oluşturmuş okur dünyasında, dünyanın nabzını tutuyor bir yandan da. Türkiye'de rastladığım öyle tek insandı: Güncele bağlı bir iş yaparken, bütün çağı aklında tutmaya çalışıyor. Ortama uyum sağlaması mucize olurdu. Mucize gerçekleşmedi.

Ne tuhaf; ister inanın, ister inanmayın az önce *cogito*'yu tanımlamaya çalışırken kurduğum cümleleri yazarken, Batur'un yazdıklarının farkında değildim, bakmamıştım!

Demek o portre sinmiş dergiye.

Ve elbet felsefeyi şiirleştiren, şiiri felsefeleştiren Oruç Arıoba'ya da selam, saygı *cogito*'yla birlikte.

'Müşterek düşünme'nin imkânı, süreli yayınlar ve cogito

Eleştiri, evrensel olarak kabul edilmesi gereken hakları öne sürmektir, eleştirel düşünceyi sürdürmek geçmişten bugüne düşüncenin uğrak noktalarını işin içine katarak, içinde bulunulan zamanın sürüp giden dehşetini kesintiye ulaştırmanın bir yoludur. Bu nedenle kaybolup gittiğimiz boşlukta eleştirmeyi sadece yüzeyle temas eden bir şey olmaktan kurtarmak, "bu şekilde yönetilmek istememenin" bir yolu olarak da devreye sokmak gerektiğini hatırlamalı.

emek erez

Hakikat sonrası ile birlikte daha da yükselen anti-entelektüalizm dünyanın sorunları karşısında hakikat çabasını derin bir şekilde yaraladı. Çünkü bu konu sadece popülist siyasetçiler üzerinden tartışılmayacak kadar önemliydi.

Son yıllarda coğrafyamız açısından değerlendirildiğinde, eleştirel düşünmenin fazlaca yara aldığından söz edebiliriz. KHK'larla üniversitelerin çoraklaştırılması akademide zaten hâkim olan neo-liberal politikalarla birlikte düşünüldüğünde, bizi çok daha vahim bir durumla karşı karşıya olduğumuz gerçeğiyle yüzleştiriyor. Bu da eleştirel teorinin akademi dışında varlığını devam ettirmesi için başka imkânları kovalamamız gerektiğini hatırlatıyor. Elbette bilgi hiçbir zaman akademi tekelinde olmamıştır ama akademinin sivil düşünme alanlarıyla teması sınırlı olsa da önemliydi, kurumların gözetiminin dışına çıkıp, bunun için mücadele eden akademisyenlerin varlığı bu açıdan kıymetliydi. Şimdilerde yine yaşadığımız coğrafyayı işe katarak düşündüğümüzde, eleştirel düşünme bir şekilde tüm sorunlarına rağmen devam edebiliyorsa, inkâr edemeyiz ki yayıncıların ve süreli yayınların sayesinde.

Sık tekrar etsek de kötü bir dünyada yaşıyoruz, daha önce dünyayı anlama çabasında kullandığımız düşünme biçimleri de bundan zarar görüyor, yetersiz kalıyor. Hakikat sonrası ile birlikte daha da yükselen anti-entelektüalizm dünyanın sorunları karşısında hakikat çabasını derin bir şekilde yaraladı. Çünkü bu konu sadece popülist siyasetçiler üzerinden tartışılmayacak kadar önemliydi. Düz dünyacılık, aşırı karşıtlığı, iklim krizi gibi konularda kapitalist şirketlerce desteklenen ekran yüzleri, sorunu daha çetrefilli hâle getirdi. Bilim insanlarının yerini ne oldukları hakkında tam bir bilgimiz olmayan uzmanlar aldı ki çoğunun küresel şirketler tarafından fonlandığını söyleyen, pek çok materyale küçük bir araştırmayla ulaşılabilir. Bundan dolayı, anti-entelektüalizmin hem sermaye hem de popülist siyasetçiler tarafından desteklenen ve yayılan bir duruma dönüştüğü

Simon Critchley düşünmenin müşterek ve kurumsal biçimlerinden söz eder. Ona göre devlet üniversiteleri müşterek düşünme biçimleri için yeterli değildir: “Modern biçimiyle üniversite, piramit şeklindeki hiyerarşisi, disiplinlere bölünmesi, kürsülerine kurulmuş profesörleri ve onlara yalakalık yapan itaatkâr asistanlarıyla, büyük ölçüde Alman, Humboldtçu, on dokuzuncu yüzyıla özgü bir icattır.”

zamanımızda, eleştirel düşünme, yalana karşı hakikat çabası çok daha kıymetli.

MÜŞTEREK DÜŞÜNMENİN YOLU

Simon Critchley düşünmenin müşterek ve kurumsal biçimlerinden söz eder.¹ Ona göre devlet üniversiteleri müşterek düşünme biçimleri için yeterli değildir: “Modern biçimiyle üniversite, piramit şeklindeki hiyerarşisi, disiplinlere bölünmesi, kürsülerine kurulmuş profesörleri ve onlara yalakalık yapan itaatkâr asistanlarıyla, büyük ölçüde Alman, Humboldtçu, on dokuzuncu yüzyıla özgü bir icattır.” Bu anlamda üniversite, disiplinlerarası ilişkiyi kesintiye uğratan, devlet gibi hiyerarşinin hâkim olduğu bir yer hâline gelir ki devleti hatırlatan bir yer, özgür ve eleştirel düşüncenin gelişmesine değil tam tersine zarar görmesine sebep olur. Critchley yine de üniversiteleri devlet gibi görmeye veya akademisyenleri kolluk kuvvetleri olarak tanımlamaya tam olarak katılmaz ama üniversiteyi devlete bağlamanın “genelde zayıflatıcı etkileri” olduğunu kabul eder ve “müşterek düşünmenin” başka yolları üzerine düşünmek gerektiğini hatırlatır. İşte böyle bir durumda bunun bir yolu bana kalırsa süreli yayınlar olarak görülebilir. Akademik düşünmeyi dışlamayan ama devlet gibi görmenin de önüne geçen dergiler, kitaplar bir şekilde “müşterek” olana alan açar.

cogito DERGİSİ

Tüm bunlardan bahsetme sebepim hem bilginin “müşterekleştirilmesi” hem akademi ve akademi dışı arasındaki diyalogu sürdürmesi

1-Critchley, S., (2020), “Varoluşçuluk, Fenomenoloji, Ontoloji ‘Düşünmenin Kurumsal Biçimi Nedir?’”, s. 73, (Çev. Can Evren), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

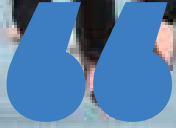
cogito'nun çabası kıymetli benim açımdan çünkü akademi çatısı altında yeri olmadığını fark edenler, bir şekilde eleştirel düşünme ve felsefeyle ilişkiyi sürdürmeye çalışanlar açısından yapılan iş önemli. Ayrıca, dergi sayesinde dünyadaki tartışmalara kendimizi açabiliyor, pek çok düşünüre temas etme imkânı yakalıyoruz.

açısından çabasını değerli bulduğum, yüzüncü sayıya ulaşan, “cogito” dergisinden bahsedebilmek. Kendi okuma deneyimimde, dergiyle ilişkilennem ilk kez bellek çalışmalarına merak saldığымda bir arkadaşımın tavsiyesiyle “Bellek: Öncesiz, Sonrasız, 50. Sayı” ile olmuştu. O sayıdan sonra tüm sayıları takip etmek ve edinmek için epey çabaladım. Unutamadığım çok sayı var elbette, “Michel Foucault”, “Walter Benjamin”, “Feminizm”, “Kötülük”, “Tarih Yazıcılığı”, “Neoliberalizmde Öznellik” ilk aklıma gelenlerden. Derginin çabası kıymetli benim açımdan çünkü akademi çatısı altında yeri olmadığını fark edenler, bir şekilde eleştirel düşünme ve felsefeyle ilişkiyi sürdürmeye çalışanlar açısından yapılan iş önemli. Ayrıca, dergi sayesinde dünyadaki tartışmalara kendimizi açabiliyor, pek çok düşünüre temas etme imkânı yakalıyoruz.

NEDEN ‘ELEŞTİRİ ZAMANI’?

cogito Dergisi yüzüncü sayıya ulaştı ve “Eleştiri Zamanı” dedi. Yaşamın şeyleştiği, dünyanın bir “egemen virüs” tarafından esir alındığı, ölümle yaşam arasında günlerin hüküm sürdüğü bir dönemde, yüzeysel olandan çıkıp eleştiriye derinleştirmeye bir çağrı olarak yorumladım bu sayıyı. Ayrıca, Foucault'nun eleştiri nedir metninde, “yönetilmek istememek”le eleştiri arasında kurduğu bağlantıyı da hatırlattı bu bana: “Yönetilmek istememek, bu şekilde yönetilmek istememek, söz konusu bu yasaları doğru/adil olmadıkları için, eskiliklerinin ya da bugünün egemeninin onlara bahşettiği az çok tehditkâr parlaklıklarının ardında asli bir gayrimeşruluk sakladıkları için kabul etmek istememek anlamına da gelir”² diyordu, Foucault. Yazınının

2-Foucault, M., “Eleştiri Nedir?, Kendilik Kültürü”, s. 38, (Çev. Murat Erşen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

cogito Dergisi yüzüncü sayıya ulaştı ve “Eleştiri Zamanı” dedi. Yaşamın şeyleştiği, dünyanın bir “egemen virüs” tarafından esir alındığı, ölümlerle yaşam arasında günlerin hüküm sürdüğü bir dönemde, yüzeysel olandan çıkıp eleştiriye derinleştirmeye bir çağrı olarak yorumlayabiliriz bu sayıyı...

başından itibaren sözünü ettiğimiz gibi yalan siyasetiyle, akademideki neo-liberal uygulamalarla, popülist siyasetçilerin ve sermayenin desteğiyle yükselen anti-entelektüalizmle yaşamak ve yönetilmek istemiyoruz. “Bu şekilde yönetilmek istememek” açısından eleştiriye devreye sokarak şöyle devam ediyordu, Foucault: “O halde bu bakış açısından eleştiri, hükümet/ida-re karşısında talep ettiği itaat karşısında, ister monark, ister hâkim, ister eğitimci, ister aile babası olsun, herhangi bir hükümetin boyun eğmesi gereken evrensel ve zaman aşımına uğramayan hakları öne sürmektir.” Eleştiri, evrensel olarak kabul edilmesi gereken hakları öne sürmektir, eleştirel düşünceyi sürdürmek geçmişten bugüne düşüncenin uğrak noktalarını işin içine katarak, içinde bulunulan zamanın sürüp giden dehşetini kesintiye ulaştırmanın bir yoludur. Bu nedenle kaybolup gittiğimiz boşlukta eleştirmeyi sadece yüzeyle temas eden bir şey olmaktan kurtarmak, “bu şekilde yönetilmek istememenin” bir yolu olarak da devreye sokmak gerektiğini hatırlamalı. Bu nedenle “Eleştiri Zamanı” başlığını bir çağrı olarak okuduğumu da belirtmeliyim.

“Eleştiri Zamanı”nın giriş yazısında, aynı zamanda sayının da editörü olan Şeyda Öztürk, şöyle söylüyor: “Yaşam krizde. Bu özgül krizler çağında, ‘geçmişin yeni durumu açıklamada yardıma koşmadığı yerde, bunun bir dezavantaj değil, kriz içinde yeni olanakları geçmişin yükü altında ezilmeden, eldeki malzemeyi işleyerek yeni formlar yaratma kapasitesi olduğunu hatırlamak’ yenilikçi karakteriyle eleştirelilik için önemli bir başlangıç noktası. Bu yolda, bir yandan eleştirinin etkili olması için eleştirinin eleştirisinin nasıl yürütülmesi gerektiğini sürekli gündemde tutarken, öte yandan eleştirinin öznesini sorgulamak ve kurmak gerek.” Geçmiş,

'Müşterek düşünme'nin yolunu açan, cogito gibi süreli yayınların, şimdinin zamanını anlamak ve eleştirel düşünmeyi bırakmamak açısından daha da artmasını umuyorum.

yeni durumu açıklamakta yetersiz kalıyor ama geçmişin gölgesini bugüne düşürmek, dünyanın bilgi ve deneyimlerini eleştiriyi canlı tutmak açısından işlevsel kılmak, Öztürk'ün işaret ettiği gibi bunu çıkış için bir başlangıç olarak görmek önemli görünüyor. Çünkü bu eleştiriyi aşındıran faktörlerin eleştirisini yapmak, eleştirinin yöneldiği özneyi de tartışmak ve yerini tespit etmek anlamına gelebilir, önümüzü görmenin, başka olasılıkları çağırmanın bir yolu olabilir.

Tüm bunları düşündüğümüzde evet, "Eleştiri Zamanı", bu nedenlerle metnin tamamını okumak için sabırsızlanırken, "müşterek düşünme"-nin yolunu açan, cogito gibi süreli yayınların, şimdinin zamanını anlamak ve eleştirel düşünmeyi bırakmamak açısından daha da artmasını umuyorum.

cogito

Yapı Kredi Yayınları - Üç aylık düşünce dergisi - Sayı: 95-96 - Kış 2019

İnsan Sonrası

Şeyda Öztürk: cogito'nun kılavuz işlevi görmesini önemsiyoruz

cogito dergisinin editörlüğünü yapan Şeyda Öztürk ile cogito'yu konuştuk. Öztürk, "cogito, akademinin, kültürel yaşamın, kurumların büyük bir yıpranma süreci içinde olduğu şu dönemde uzun süre ayakta kalmayı başarmış ve bu istikrarı veya uzun ömürlülüğü de bir parçası olduğu kurumun sunduğu imkânlarla borçlu olduğunun bilincinde olan bir oluşum" dedi.

soner sert

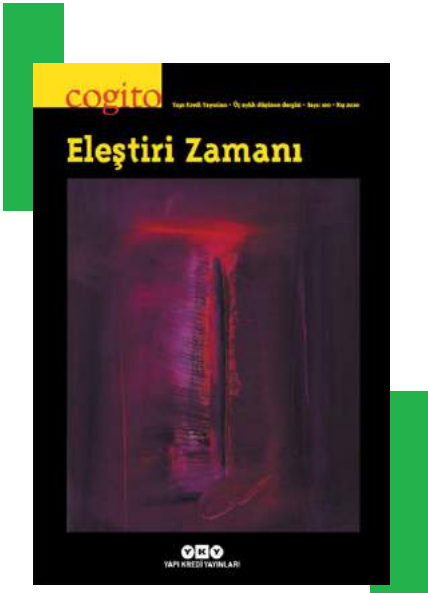

cogito 1994'te Yapı Kredi Yayınları bünyesinde yayımlanmaya başlıyor "3 aylık düşünce dergisi" tanımıyla. İlk sayının editörleri Turhan Ilgaz ve Ahmet Cemal düşünce üretimine, bilgiye ve bilmeye yönelik talebi beslemeye, yaşatmaya ve sürdürmeye katkıda bulunmak, "düşünmenin pek gündemde olmadığı bir ortamda, bir düşünce dergisi olabilmek" amacını vurgulayarak sunuyorlar dergiyi okura.

2006'dan beri Yapı Kredi Yayınları'nda cogito dergisinin editörlüğünü yürüten Şeyda Öztürk, başta cogito kitap serisinden çıkan kitaplar olmak üzere, kitap editörlüğü de yapıyor. Bir yandan da ağırlıklı olarak kurmaca olmayan metinler çeviren Öztürk ile bir araya geldik ve cogito'nun 100. sayısını, Türkiye dergiciliğinde yarattığı etkiyi ve temsil ettiği geleneği konuştuk.

Gerek yerel, gerekse de evrensel bazda dergicilik, gelenek kavramı üzerinden de tartışılabilir. Siz bu bağlamda, cogito'nun beslendiği geleneği nasıl tarif edersiniz?

Bu tarife ulaşmak için dergiyi ortaya çıktığı toplumsal ve tarihsel koşullara bakarak bir bağlama oturtalım. 1980'ler ve 1990'lar, '80 darbesi sonrası düşünsel ve kültürel alanlardaki büyük hasarı onarma çalışmalarının hız kazandığı, bilgi ve düşünceyle ilişkilendirme tarzlarının kültür piyasasıyla koşutluk içinde değiştiği, kültür emekçilerinin yeni oluşumlar içinde hem üretmeye hem hayatını kazanmaya çalıştığı, bu gelişmelerle birlikte yayın sayısında ve içeriğinde ciddi bir artışın ve çeşitliliğin olduğu yıllar. cogito da 1994'te Yapı Kredi Yayınları bünyesinde yayımlanmaya başlıyor "3 aylık düşünce dergisi" tanımıyla. İlk sayının editörleri Turhan Ilgaz ve Ahmet Cemal düşünce üretimine, bilgiye ve bilmeye yönelik talebi beslemeye, yaşatmaya ve sürdürmeye katkıda bulunmak, "düşünmenin pek gündemde olmadığı bir ortamda, bir düşünce dergisi olabilmek" amacını vurgulayarak sunuyorlar dergiyi okura. Bir yayıncılık faaliyeti olarak düşünce dergisi çıkarmak, "düşünmenin pek gündemde olmadığı" Türkiye'de, hem çeşitli siyasal ve kültürel nedenlerle hem de dil engeli ya da dezavantajı nedeniyle güdük ya da eksik, "geç" veya geri kalmış ya da sadece belli

Laiklik, cogito Dergi-100, 2020

İlk yıllarda ağırlıklı olarak yayınevi içinde ortaklaşa bir çalışmayla hazırlanan bir dergi cogito. Ve internetin henüz yaygınlaşmadığı, dolayısıyla bilgiye erişimin öncelikli olarak basılı yayınlar üzerinden gerçekleştiği bir dönem '90'lar.

çevrelerle sınırlı kalmış bilgi üretimini ve alış-verişini sağlamak amacıyla, bilgiyi, düşünceyi dar akademik çevreden çıkarıp daha geniş bir okur kitlesine, sosyal bilimler meraklılarına aktarmak, bir yandan da bilginin ve çeşitli yorumlarının aktarımı üzerinden Türkiye içinde ve Türkiye ile dünyanın geri kalanı arasında bir düşünce ve fikir alışverişine zemin sağlamak demek. Bu haliyle cogito, 26 yıl boyunca düşünce ve fikir üretimi koşullarının ve ilişkilerinin uğradığı değişimle birlikte kendi içeriği ve yaklaşımı da değişip dönüşmüş bir dergi.

İlk yıllarda ağırlıklı olarak yayınevi içinde ortaklaşa bir çalışmayla hazırlanan bir dergi cogito. Ve internetin henüz yaygınlaşmadığı, dolayısıyla bilgiye erişimin öncelikli olarak basılı yayınlar üzerinden gerçekleştiği bir dönem '90'lar. 2000'lerin sonundan itibaren sayısı gittikçe artan çevrimiçi dergiler ve siteler tarafından hemen tercüme edilip yayımlanan önemli veya "gündeme dair" yazı ve denemelerin de dosya dışı çeşitli bölümlerde yayımlandığı, kayda değer bir çeşitliliğin ve yayın yapma, yeni sözlere yer açma tutkusunun açıkça görüldüğü bir dergi. 90'lar yayın çeşitliliğinin artmasıyla en önemli teori metinlerinin Türkçeye tercümesinin de hız kazandığı bir dönem ve cogito da etraflı dosyalarında Türkçede eksik olan önemli makalelerin çevirilerini yayımlıyor ve tartışmaya açıyor.

Şimdi, temel metinlerin ve daha fazlasının gayet iyi çevirilerle yayımlandığı, nitelikli yerli çalışmalarda tartışıldığı günümüz Türkiye'sinde, bir düşünce dergisinin esas amacı konuya dair farklı yaklaşımları, yeni okumaları gündeme getirmek, bir yandan da akademik yayıncılık endüstrisinin kıskaçları arasında donup kalmış metinleri okura açmak olmalı bence. Akade-

2000’lerin sonundan itibaren sayısı gittikçe artan çevrimiçi dergiler ve siteler tarafından hemen tercüme edilip yayımlanan önemli veya “gündeme dair” yazı ve denemelerin de dosya dışı çeşitli bölümlerde yayımlandığı, kayda değer bir çeşitliliğin ve yayın yapma, yeni sözlere yer açma tutkusunun açıkça görüldüğü bir dergi.

mik veritabanlarına erişimi olmayanların okuyamadığı sayısız iyi çalışma kendi içine kapalı bir alanda duruyor. Bir yandan da son yıllarda akademik başarının puan sistemine endekslenmesi, bir meseleyi yazarak düşünme, tartışmaya açma ve hesaplaşma faaliyetini, zaman baskısının olumsuz etkilerinin öne çıktığı, kuru bir performans işine dönüştürüyor. cogito dosyalarında hem sınırlı bir çevreye açık olan, yorumlanmayı, okunmayı bekleyen “yeni” içeriği yayımlamaya hem de aynı konuları dert edinen yazılarla iletişime sokmaya çalışıyoruz.

Sorunuza daha net bir yanıt vermek gerekirse, dergi geleneği deyince benim aklıma New Left Review gibi, Telos gibi uzun ömürlü düşünce dergileri veya Annales ve Frankfurt Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü’nün dergisi gibi belli ekolleri, gelenekleri temsil eden köklü dergiler geliyor ilk etapta. Bu Batılı dergiler, Batı’da bilgi ve düşünce üretimi bağlamında ele alınması gereken dergiler. cogito da şu andaki haliyle, üretimi hâlâ süren bir yayın olarak bilgi ve düşünce üretimine ve aktarımına, tartışma ortamına zemin sağlama amacını Türkiye’nin kültürel ortamının özgül koşullarında gerçekleştirme girişimi bağlamında ve “yerli” içerikle “yabancı” içerik arasındaki gerilim ve alışveriş de hesaba katılarak bu şekilde tarif edilebilir.

Hazırladığınız dosyalar, yer verdiğiniz yazar ve düşünürlerin çalışmalarını tek sayıda toplamak, uzun uğraş gerektiriyor. Nasıl bir yol izliyorsunuz? İsimleri belirlerken, bir sonraki sayıyı tasarlarırken nasıl hareket ediyorsunuz? Hâsılı, cogito’nun bir sayısı nasıl hazırlanıyor?

Yayın kuruluyla birlikte dosyanın konusunu belirledikten sonra literatür taraması başlıyor. Öncelikle hem yayın kurulu hem de iletişim içinde

90'lar yayın çeşitliliğın artmasıyla en önemli teori metinlerinin Türkçeye tercümesinin de hız kazandığı bir dönem ve cogito da etraflı dosyalarında Türkçede eksik olan önemli makalelerin çevirilerini yayımlıyor ve tartışmaya açıyor.

olduğumuz yayıncı ve yazar çevremiz üzerinden konuyu çalışan Türkiyeli yazarlarla, akademisyenlerle iletişime geçiyor, sayının genel çerçevesini sunarak katkıda bulunmaya davet ediyoruz. Bir yandan da Türkçeye çevrilmemiş ve muhakkak çevrilmesi gerektiğini düşündüğümüz yazıları, o çalışmalara cevaben yazılmış, onunla tartışan metinleri seçmeye özen gösteriyoruz. Yazarlardan da doğrudan veya dolaylı yoldan öneriler geliyor, mesela bir ya da birçok yazıda sıklıkla atıfta bulunulan yazıları da yayımlayarak konuya dair belirli bir izleğı farklı bakış açılarından, kapsamlı bir şekilde sunmaya çalışıyoruz. Sayının anahatlarının ortaya çıktığı bu ön çalışma en meşakkatli aşama, onlarca metin okuyup eleme yapmak gibi yorucu ama doyurucu zihinsel çalışmayla, yazarla ve yayıneviyle iletişime geçip çeviri iznini almak için uğraşmak vb. pek sevimli olmayan bürokratik işlemler paralel ilerliyor.

Metinler belirlendikten sonra Türkçe yazılar hazırlanırken bir yandan da çeviri süreci başlıyor, hem yıllar içinde birlikte çalıştığımız çevirmenlerle (özellikle söz konusu tema üzerine çalışanlarla) hem de yeni çevirmenlerle çalışıyoruz, bu süreçte editör çevirmen arasındaki paslaşmanın iki taraf için de çok verimli olduğunu düşünüyorum. Bu esnada telif yazılar da geliyor ve bütün yazılar toplandıktan sonra redaksiyon aşamasına geçiyoruz. Bu da benim açımdan en zorlayıcı ikinci aşama, birkaç hafta süren yorucu ama zevkli bir süreç. Bir derginin her zaman iki hali var, potansiyel hali ve gerçekleşmiş hali diyelim – bir tema belirlendiğı anda tasavvur ettiğiniz hali, bir de bütün yazılar bir araya geldikten sonraki son hali – bir fikir olarak sayıyla reel sayı arasındaki fark (çünkü muhakkak yetiştirilemeyen yazılar da oluyor veya bir yazardan beklediğinizden çok farklı bir yazı gele-

Temel metinlerin ve daha fazlasının gayet iyi çevirilerle yayımlandığı, nitelikli yerli çalışmalarda tartışıldığı günümüz Türkiye'sinde, bir düşünce dergisinin esas amacı konuya dair farklı yaklaşımları, yeni okumaları gündeme getirmek, bir yandan da akademik yayıncılık endüstrisinin kısıkaçları arasında donup kalmış metinleri okura açmak olmalı.

biliyor, vs.) derlemenin olmazsa olmazı. Redaksiyon bittikten sonra grafik süreci bir iki hafta kadar sürüyor, o sırada bir son okuma yapılıyor, bir de matbaadan gelen prova baskının son okuması var; sonra kapak seçimi, başlık seçimi ve sunuş yazısı. Dergi matbaadayken bir sonraki sayının çalışmaları başlıyor.

Türkiye gibi düşünce yayınlarının pek konuşulmadığı, okunmadığı bir ülkede yirmi beş yılı aşkın bir süredir bir düşünce dergisi üretiyor olmak nasıl bir duygu?

Ben derginin editörlüğünü 50. sayı civarında devraldım, bu ay içinde 100. sayıyı yayımladık. Büyük bir sorumluluktan benim için, başından beri takip ettiğim ve birkaç çeviriyle katkıda bulunduğum bir derginin editörlüğünü üstlenmek ve hakkını vererek devam ettirmek. Bu işi yayınevinde bir yandan da kitap editörlüğü yaparken öğrendim. cogito editörlüğü çalışmalarımı, özellikle metin seçme ve okuma mesaisini severek yapıyorum, benim diğer çalışmalarımı da besleyen ve yönlendiren, zihinsel dünyamı zenginleştiren bir uğraş. Ama nihayetinde belli bir süre içinde halledilmesi gereken, belli başlı üretim ilişkilerine ve kurallarına tabi, yetiştirme baskısının bazen dayanılmaz bir hal aldığı, çok zorlayıcı olabilen bir iş dergi editörlüğü. Bir de Türkiye için görece büyük bir kitle tarafından takip edilen ve okunan, çalışılan bir düşünce dergisinin editörü olmanın verdiği büyük sorumluluk var. Ama bunca yıldan sonra hâlâ, matbaadan yeni gelmiş dergiyi elime aldığım an hem kaygılanıyor hem heyecanlanıyorum.

Ben derginin editörlüğünü 50. sayı civarında devraldım, bu ay içinde 100. sayıyı yayımladık. Büyük bir sorumluluktan benim için, başından beri takip ettiğim ve birkaç çeviriyle katkıda bulunduğum bir derginin editörlüğünü üstlenmek ve hakkını vererek devam ettirmek.

‘SON YILLARDA DOSYA SEÇİMLERİNDE DÜNYADAKİ GENEL KRİZ ORTAMI BELİRLEYİCİ OLDU’

Ele aldığınız, tartıştığınız kavramları neye göre belirliyorsunuz? Ülkenin ya da dünyanın içinde bulunduğu gündem ne derece önemli?

Genelde tema kendini dayatıyor. Son yıllarda dünyadaki genel kriz ortamı belirleyici oldu dosya seçimlerinde – azınlıkların ve “ötekilerin” yaralanabilirliği, queer kuram, sivil itaatsizlik, iklim krizi, insan sonrası tartışmaları üzerine sayılar böyle ortaya çıktı. Senede bir veya iki senede bir yayımladığımız özel düşünür sayıları dışında bir yandan da dışarıdan dosya önerileri oluyor, birkaç sayımızı böyle hazırladık. Yayın kurulu üyelerimizin bizzat hazırladığı dosyalar var; Hermeneutik, Bourdieu, Derrida, İmajı Düşünmek, Kötülük, Aristoteles ve Aristotelesçilik, Laiklikten Sonra sayıları vs.

Dışarıdan gelen dosya önerilerini değerlendirirken özellikle şu kriterleri yerine getirip getirmediğine bakıyoruz çoğu zaman: Disiplinlerarası bir yaklaşım gözetiliyor mu, yazarlar ve konu başlıkları açısından geniş kapsamlılık ve çeşitlilik var mı, kısır bir bilgi aktarımından çok belli bir kaygıyla, sorumluluk hissiyle yazılmış yazılardan mı oluşuyor vs.

Bugün, gerek akademik, gerek entelektüel tartışmalarda, bir konu ya da kavram hakkında fikir sahibi olmak için, o kavram ya da konuyu ortaya atan kişinin çalışmalarından önce cogito'nun hazırladığı dosya öneriliyor. Siz, bu başarıyı nasıl yorumluyorsunuz?

Genelde tema kendini dayatıyor. Son yıllarda dünyadaki genel kriz ortamı belirleyici oldu dosya seçimlerinde – azınlıkların ve “ötekilerin” yaralanabilirliği, queer kuram, sivil itaatsizlik, iklim krizi, insan sonrası tartışmaları üzerine sayılar böyle ortaya çıktı.

Bir derginin pek çok sayısının tekrar baskı yapması hem dünyada hem Türkiye’de pek rastlanmayan bir şey değil. Türkiye’de düşünce ortamını zenginleştirecek, tartışmalarda kılavuz alınacak yazılar içeren sayılar hepsi. Bu başarıyı da konuyu olabildiğince etraflı, çoğulluğu gözetken bir şekilde ele alma ilkesine, nitelikli yazı ve çevirilere, disiplinlerarası yaklaşıma ve hem yayının kurulu üyelerinin hem de editörün çalışma alanlarının çeşitliliğine ve düşünce gündemini takip etmesine bağlıyorum.

‘cogito’NUN ARAŞTIRMA PRATİĞİ VEYA İMKÂNI OLMAYAN OKURLAR İÇİN KILAVUZ İŞLEVİ GÖRMESİNİ ÖNEMSIYORUM

Kültür ortamımızdaki kuraklığı düşündüğünüzde, dışarıdan bir gözle bakarsanız, cogito’nun temsil ettiği değeri nasıl yorumlarsınız?

cogito, akademinin, kültürel yaşamın, kurumların büyük bir yıpranma süreci içinde olduğu şu dönemde uzun süre ayakta kalmayı başarmış ve bu istikrarı veya uzun ömürlülüğü de bir parçası olduğu kurumun sunduğu imkânlara borçlu olduğunun bilincinde olan bir oluşum. Bazı sayıları 19., 20. baskıyı gören, eğitimcilerin okuma listelerine dahil ettiği, sosyal bilimler ve beşeri bilimler alanında bir kaynak yayın. Ben en çok, meraklı, çalışkan ama araştırma pratiği veya imkânı olmayan ya da işe nereden başlayacağını bilemeyen okurlar için, aynı zamanda lisans ve yüksek lisans öğrencileri için bir kılavuz işlevi görmesini önemsiyorum – hem yazıların içeriğiyle hem de kaynakçalarla.

Dışarıdan gelen dosya önerilerini değerlendirirken özellikle şu kriterleri yerine getirip getirmediğine bakıyoruz
 çoğu zaman: Disiplinlerarası bir yaklaşım gözetiliyor mu, yazarlar ve konu başlıkları açısından geniş kapsamlılık ve çeşitlilik var mı, kısır bir bilgi aktarımından çok belli bir kaygıyla, sorumluluk hissiyle yazılmış yazılardan mı oluşuyor vs.

Uzun yıllardır cogito'nun editörüsünüz. Bundan 50 yıl sonra bu derginin editörlüğünü üstlenecek kişiye, tek paragraflık bir mektup gönderecek olsanız ne yazarsınız?

50 yıl sonra yayıncılığın veya dergiciliğin nasıl bir şekil alacağını, düşünsel üretimin koşullarını tahmin etmek imkânsız – pratik bir önerim olabilir: Sunuş yazısını yazma işini en sona bırakmasın.

Aynı zamanda bir çevirmen ve yazarısınız. Günleriniz nasıl geçiyor? Hazırladığınız bir çalışma var mı?

Günlerim evde çalışarak, senelerdir vakitsizlikten ihmal ettiğim kitapları okuyarak geçiyor. Herkes gibi, hayatımızda pek yeni bir şeyin olmamasından, güzel tesadüflerin seyrekleşmesinden, sadece çok yakın çevremle temas içinde olmaktan mustaribim. Şu sıralar derginin 2021'de yayımlanacak sayılarının hazırlıkları sürüyor. Yayınevinde editörlüğünü üstlendiğim iki büyük kitap üzerine çalışıyorum. Bir yandan da Adorno ve Horkheimer'in 'Aydınlanmanın Diyalektiği' kitabını çeviriyor, onunla ilgili okumalar yapıyorum. Uzun zamandır bir kenarda bekleyen bir iki yazı var, bu kış onları tamamlamayı umuyorum.

Kapka Kassabova'dan karşıya geçebilme ihtimalinin hikâyesi

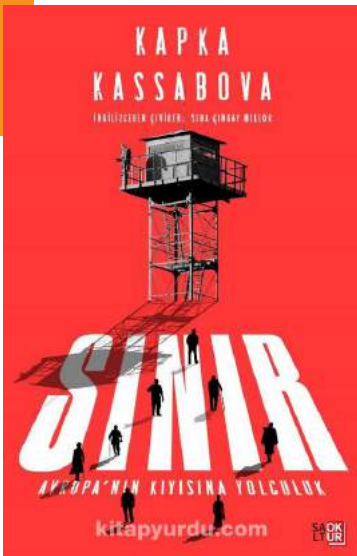
Kapka Kassabova'nın kitabı 'Sınır', SaltOkur Yayınları tarafından yayımlandı. Kapka Kassabova kitapta, sınır denilen şeyin içimizde taşıdığımız bir şey olduğunu, hiçbirimizin sınırlardan kaçamayacağını ve sınır bölgelerinde yaşanan mücadeleyi anlamak için sınır insanların yüzlerine bir defa bakmamızın yeterli geleceğini anlatmış.

beyza ertem

Kapka Kassabova, şair ve romancı kimliğinin yanında 'kurgu dışı anlatı' türünde dört kitabın müellifi. Sofya'da doğan ve topraklarından ayrılarak ailesiyle birlikte Yeni Zelanda'ya göç eden yazar, 2005 yılında İskoçya'ya yerleşmiş. Yurdundan kopmanın verdiği noksanlık hissiyle idame ettirmiş yaşamını.

Sınır-Avrupa'nın Kıyısına Yolculuk, Kapka Kassabova, Çev. Seda Çıngay Mellor, 405 syf., SaltOkur Yayınları, 2020.

SaltOkur Yayınları tarafından yayımlanan 'Sınır', Kapka Kassabova'nın Yunanistan, Bulgaristan ve Türkiye arasındaki sınırlara gerçekleştirdiği yolculuğun edebiyata bir aksi niteliğinde. Seda Çıngay Mellor'un çevirisiyle ve 'Avrupa'nın Kıyısına Yolculuk' alt başlığıyla rafa yerini alan kitap, geçim dertleriyle, yaşam hikâyeleriyle, hem kişisel hem toplumsal mücadeleleriyle sınır insanların portresini çiziyor. Kassabova, tarihle ve mitolojiyle iç içe bir anlatı meydana getirerek kitabını alışılmış seyahatname yazıcılığının ötesine taşımış.

Kapka Kassabova, şair ve romancı kimliğinin yanında 'kurgu dışı anlatı' türünde dört kitabın müellifi. Sofya'da doğan ve topraklarından ayrılarak ailesiyle birlikte Yeni Zelanda'ya göç eden yazar, 2005 yılında İskoçya'ya yerleşmiş. Yurdundan kopmanın verdiği noksanlık hissiyle idame ettirmiş yaşamını. Gezi türünde yazdığı kitaplar, çok yönlülüğüyle benzerlerinden ayrılıyor. Bu özgünlüğün temelinde yazarın içinde taşıdığı noksanlığın ve bu noksanlığın sağladığı farklı bakış açısının olduğunu söyleyebilirim. Nitekim 'Sınır'ın başarısına baktığımızda, Saltire Scottish Book of the Year Ödülü'ne, British Academy Al-Rodhan Prize for Global Cultural Understanding Ödülü'ne ve Stanford-Dolman Travel Book of the Year Ödülü'ne layık görülerek hakkı teslim edilmiş bir çalışma olduğunu görüyoruz.

DİĞER TARAFTA YENİDEN DOĞMAK

“O zaman ve şimdi karşıya geçmeyi başaramayanlara ithaf edilmiştir” diyor Kassabova kitabı için. Böylece henüz kitabın başında sınır bölgelerinde yaşayan insanların yersizliğine yurtsuzluğuna, mücadelesine temas ediyor. Yine kitabın hemen başında yer alan epigraf da dik-

kate değer. Kassabova'nın Esmâ Redzepova'dan alıntılıdığı "İnsanlar bu dünyada yalnızca misafir olduğumuzu, buraya çıplak geldiğimizi ve boş ellerle ayrıldığımızı unutuyor" cümlesi, sınırları kendi ellerimizle yarattığımızın altını çizmekte.

Kassabova'yı bu kitabı yazmaya ve bu geziyi gerçekleştirmeye iten dürtü, çocukluğunun yasaklı yerlerini, sınır köylerini ve kasabalarını, dağları, ormanları, pınarları görme arzusu. Sofya'da doğan ve ondan hızlıca ayrılan yazar, bir 'dönüş'ten ziyade 'keşif' gezisi gerçekleştiriyor. Çünkü onun için ayak bastığı yerler hiç de tanıdık değil. Onu bu sınır yolculuğuna iten sebeplerden biri de 'sınırsız bir bölgede' yaşıyor oluşu. İskoç kırsalında yaşayan Kassabova, İskoç dağlıklarının kabaca dümdüz edilişini seyrederken memleketi Balkanlar'ın dış kenarlarını merak etmeye başlamış.

'İnsana kalp krizi geçirtecek kadar güzel' yerlerden geçtiğini söylüyor Kassabova. Fakat bu yerler yalnızca yerli halk ve botanikçiler, kuşbilimciler, kaçakçılar, kaçak avcılar ve yolunu kaybedenler tarafından ziyaret edilmekte. Öyleyse bu yerleri tarihe kim kaydedecek? Botanikçiler yahut kaçakçılar mı? Yalnızca varlığından haberdar olduğumuz şeylerin 'var olduğunu' kabul ettiğimizi düşündüğümüzde, adım atılmayan sınır bölgelerinin 'unutulmaya' yazgılı bir kaderi olduğunu görüyoruz. "Tarihi muzafferler yazar derler ama bana öyle geliyor ki tarih herkesten çok orada olmayanlar tarafından yazılıyor, ki bu ikisi aynı şey olabilir" (s. 16) diyen Kassabova, üzerine düşenden fazlasını yapıyor kitabında. Onun hem bir seyyah hem bir yazar hem de sade bir 'insan' tavrıyla hareket ettiğini rahatlıkla söyleyebilirim.

“
'Sınır'ın başarısına baktığımızda, Saltire Scottish Book of the Year Ödülü'ne, British Academy Al-Rodhan Prize for Global Cultural Understanding Ödülü'ne ve Stanford-Dolman Travel Book of the Year Ödülü'ne layık görülerek hakkı teslim edilmiş bir çalışma olduğunu görüyoruz.

Kassabova'nın Esmâ Redzepova'dan alıntıladığı “İnsanlar bu dünyada yalnızca misafir olduğumuzu, buraya çıplak geldiğimizi ve boş ellerle ayrıldığımızı unutuyor” cümlesi, sınırları kendi ellerimizle yarattığımızın altını çizmekte.

Yazarın İstıranca Dağları'nın kıyısında başlayan yolculuğu, Trakya'nın sınır ovalarıyla devam ediyor ve Rodop Dağları'nın geçitlerinin ardından yeniden Karadeniz'de sonlanıyor. Kassabova sınır insanların hikâyelerine odaklanmış, fakat gezdiği bölgeler hakkında verdiği bilgiler de dikkate değer. Tanıştığı insanlarla olan diyaloglarını, onlarla kurduğu ilişkileri kaydeden yazar, bir yandan da yeni kelimeler öğrenmeye, gezdiği yerlerle ilişkili kelimeleri okuruna da sunmaya ve tarihle, mitolojiyle örülü hikâyeler anlatmaya çalışmakta. Böylece ‘Sınır’, okur için yalnızca sıradan bir gezi kitabı niteliği taşıyor. Yazarın yer yer ‘günlük’ havasında kaleme aldığı sayfalar, aktardığı ilgi çekici mistik hadiseler ve Yunan, Bulgar yahut Türk olsun aslında herkesin birbirine ne kadar yakın olduğunu vurguladığı satırlar, anlatının cazibesini artırmakta.

Kassabova kitabında birçok defa sınırın ne olduğuna dair çıkarımlarda bulunmakta. Özellikle milliyetçilik ideolojisinin altını çizmekte. Bu bağlamda, genel bir tabirle, sınırlar bir milleti diğerinden ayırmak için vardır. Öte yandan, Kassabova için sınır denilen, sözlük tanımlarının yetersiz kaldığı yerde, “bunun gibi bir yere gelene dek farkında olmadan içinizde taşıdığınız şey”dir. (s. 21) Yazar burada o ânda bulunduğu yeri, yani sınır bölgelerini kastediyor elbette. Onun sınırla ilgili çarpıcı ifadelerini de aktaralım:

“Sınır bölgesine bir kere yaklaştınız mı kendinizi kaptırmamanız, birtakım şeytanları çıkarmayı ya da bazı şeyleri ihlal etmeyi istememeniz imkânsızdır. Sınır, sırf orada olduğu için başlı başına bir davettir. Hadi gel, diye fısıldar. Şu çizgiyi aş. Cesaretin varsa. Çizgiyi aşmak, ister günışığında olsun, ister gecenin örtüsü altında,

Kassabova'yı bu kitabı yazmaya ve bu geziyi gerçekleştirmeye iten dürtü, çocukluğunun yasaklı yerlerini, sınır köylerini ve kasabalarını, dağları, ormanları, pınarları görme arzusu.

koruyla umudun karılıp birleştirilmiş hâlidir. Ve bir yerlerde yüzü görünmeyen bir kayıkçı bekler. İnsanlar sınırları geçerken, hatta bazen sırf sınırın yakınlarında oldukları için ölür. Şanslı olanlar, diğer tarafta yeniden doğar.” (s. 13-14)

HEPİMİZ BİRER MÜLTECİYİZ

Kitaptaki ayrıntılara baktığımızda, dikkat çeken ilk unsur yazarın eklediği harita. Genel hatlarıyla yaptığı geziyi bu haritadan takip edebiliyoruz. Sonra, açıklaması yapılan kelimeler göze çarpmakta. Kassabova seçtiği kelimelerin açıklamalarını vermiş, ardından bu kelimelerle ilişkili hikâyelere, hadiselere, mekân tasvirlerine geçmiş. Yazarın ele aldığı ilk kelime ise ‘sınırdır’.

Kassabova, türlü meseleleri türlü örnekler üzerinden inceliyor kitabında. Yunan, Bulgar yahut Türk olsun, bu insanların özelliklerini, yaşam şekillerini, adetlerini, geçim kaynaklarını, mücadelelerini... Hem tarihten hem de yaşadığı, tanık olduğu ândan örnekler veriyor. Böylece hem meselelerin okurun zihninde kalıcılığı artırıyor hem de yazılanlar okura daha hızlı nüfuz ediyor. Gelgelelim, bölgeler arasında ortak bir nitelik var elbet: Mücadele ruhu. Aslında hepimizin birer mülteci olduğunu vurgulayan Kassabova, özellikle sınır insanların yaşam mücadelesi, geçim telâşları ve terk edildikleri kader üzerinde durmuş. Örneğin, ‘Vadideki Köy’de, belediye başkanının bahçesinde işçi sınıflarının mücadelesi için birleşmiş bütün ilerici güçlerin çok yaşamasını dileyen bir tabela gördükten sonraki izlenimlerine bakalım:

“Tam da doğru gitmesi gereken yönleri ters gitmiş bir ütopya, bir dakikalık saygı duruşunu ve üstünde bol bol düşünülme hak eder. Söz konusu ütopya burada her yerde olduğundan daha da fazla ters gitmişti, bölge sakinlerinin genellikle savaşlarda tecrübe edilen bir şeyi kavramasının sebebi de buydu: Müşterek gönül kırıklığı. Vadideki Köy’de salon sosyalistleri yoktu, globalizm karşıtları, antikomünistler, antikapitalistler yoktu. Sadece hayatta kalanlar vardı.” (s. 39)

Anlatıda tarih sahnesinden tanıdığımız kişiler, mekânlar, efsaneler, türlü göndermeler, hatta aşına olduğumuz isimler de bulunmakta. Evliya Çelebi, bu durumun iyi bir örneği. Kassabova Drama’dayken şunları söylüyor: “Yakın dostumuz seyyah Evliya Çelebi 1667’de, ‘Buraya gâvur Hıristiyanların dilinde Dırama deniyor,’ diye yazmış. ‘Dırama’nın kumaşları meşhur, bu kumaş ovada yetiştirilen çeşitli pamuklardan elde ediliyor. Bu şehir tek kelimeyle göneniyor. Allah korusun Dırama’yı!’” (s. 281-282)

Kassabova, bazen açıklamasını yaptığı kelimeler üzerinden bazen de bulunduğu yerlerin tarihinden bahsederken yararlanıyor mitolojik unsurlardan. Onları kullanım şekli ise anlatının içinde ayrıca bir hikâyeye anlatılıyor muş hissi yaratmıyor. Aksine anlatının ruhunun bir parçası gibi görüyoruz bu unsurları. Yazar temel meselemiz olan ‘sınır’dan bahsederken bile tanrılara atıfta bulunmakta: “Sınırları aşmak, tanrılar için bile güvenli değildir, nerede kaldı ki ölümlüler için güvenli olsun.” (s. 20) Bununla birlikte Kassabova’nın tamamen öznel sayılan deneyimlerini de paylaştığına ve bulunduğu yerlerin atmosferini onda uyandırdığı hislerle birlikte tasvir ettiğine şahit oluyoruz. Bu duruma iyi bir örnek olarak şu cümlelerini gösterebilirim: “Tarih öncesi in-

‘Sınır’, okurunu uzun bir yolculuğa çıkarıyor. Bahsi geçen bölgeleri, dağlarıyla, ayazmalarıyla, gizemli ormanlarıyla; yerel halkları ise efsaneleriyle, inançlarıyla, diğer kültürlere bakış açılarıyla tanıyoruz. Balkan Savaşları’nın zamanında verimli olan toprakları nasıl etkilediğini, insanların belirli köşeleri yurt edinmek için âdeta bir koşu yarışına girdiğini öğreniyoruz.

sanı değilim ama Karadeniz sahilindeki bir şey bana ebedi dönüş hissi veriyor, kendi çapımda. Tam şu anda, iğneye benzeyen bir kayalığın tepesinde duruyorum. Önümde Karadeniz, arkamda Istrancalar, aynı ışığın yukarıdan baktığı iki farklı tür yabanıllık. Sivri burun kornağına sığınmış uykulu İğneada.” (s. 370)

Son olarak, yazarın dinledikleri ve öğrendiklerine karşı tavrından bahsedelim. Kassabova’nın diyaloga girdiği insanların fikirlerini objektif bir bakışla kaydettiğini söylemek mümkün. Bununla birlikte, bu çoksesli ortamda esprili karşılaştırmalar yer aldığı gibi¹ farklı milletlere mensup okurların farklı tepkiler verebileceği ifadeler de mevcut. (Özellikle sınır bölgelerinde yaşanan hayatta kalma mücadelesi ve memleketlerinden sürülen/yeni yerlere adapte olmak zorunda bırakılan insanlar mevzubahis olduğunda.) Kassabova’yla konuşan, ona deneyimlerini anlatan insanların objektifliği elbette tartışılabilir. Bu noktada karar okurundur.

‘Sınır’, okurunu uzun bir yolculuğa çıkarıyor. Bahsi geçen bölgeleri, dağlarıyla, ayazmalarıyla, gizemli ormanlarıyla; yerel halkları ise efsaneleriyle, inançlarıyla, diğer kültürlere bakış açılarıyla tanıyoruz. Balkan Savaşları’nın zamanında verimli olan toprakları nasıl etkilediğini, insanların belirli köşeleri yurt edinmek için âdeta bir koşu yarışına girdiğini öğreniyoruz. Kapka Kassabova, sınır denilen şeyin içimizde taşıdığımız bir şey olduğunu, hiçbirimizin sınırlardan kaçamayacağını ve sınır bölgelerinde yaşanan mücadeleyi anlamak için sınır insanların yüzlerine bir defa bakmamızın yeterli geleceğini anlatmış. Karşıya geçebilmek ve geçememek arasında da oldukça keskin ve acımasız bir sınırın var olduğunu hatırlatmış bizlere. Aynı zamanda kültür tarihine nitelikli bir

Ama her şeyden önce, beni içeri alan sınır halklarına, hem ölmüş hem de sağ olanlarına bütün kalbimle teşekkür etmek istiyorum. Sınırın hikâyesi için araçlar değildiniz. Hikâye sizsiniz.”

katkıda bulunmuş. Yazarın kitabın sonunda yer alan teşekkür metnini noktaladığı cümleler, bu kitabın bir sınır hikâyesinden çok öte olduğunu açıkça gösteriyor:

“Ama her şeyden önce, beni içeri alan sınır halklarına, hem ölmüş hem de sağ olanlarına bütün kalbimle teşekkür etmek istiyorum. Sınırın hikâyesi için araçlar değildiniz. Hikâye sizsiniz.” (s. 405)

'Kitap aşını pişiren' editör

Peter Ginna'nın yayına hazırladığı 'Editör Ne İş Yapar?', DeliDolu Yayınları tarafından yayımlandı. 'Editör Ne İş Yapar?'da öznel editörlük hikâyelerinin yanı sıra mesleğin inceliklerine ve teknik tarafına, olana ve olması gerekene ilişkin anlatılar yer alıyor.

ali bulunmaz

Peter Ginna'nın yayına hazırladığı 'Editör Ne İş Yapar?', hem mesleğe yaklaşımı ve editörlüğü tanımlama çabalarını hem de editörün yayıncılığa etkisini ortaya koyan kolektif bir çalışma.

Editör ve editörlük denince zihinlerde bir şeyler uyanıyor elbette ama sıra tanıma gelince su biraz bulanıyor çünkü "iş" in kapsam ve sınırları, yayıncılığın yapılış şekline ve mantığına göre kolaylıkla değişebiliyor, daha doğrusu değiştirilebiliyor.

Yayıncılığı amatör bir ruhla (heyecanla, merakla, öğrenme arzusuyla) ve aynı zamanda profesyonelce (bilgiyi ve liyakati esas alarak) yapanlar ile meseleye yalnızca nicelik ya da ticaret ve hızlı "üretim" açısından bakanlar arasında belirgin bir nitelik farkı oluşuyor elbette. Bu noktada, nitelikli kitaplar oluşturmada editörlük hayli önemli.

Peter Ginna'nın yayına hazırladığı 'Editör Ne İş Yapar?', hem mesleğe yaklaşımı ve editörlüğü tanımlama çabalarını hem de editörün yayıncılığa etkisini ortaya koyan kolektif bir çalışma. Kitabın alt başlığı "Sanat, Zanaat ve Ticaret Üçgeninde Kitap Editörlüğü" ise meselenin kapsamını yansıtıyor.

TÜRKİYE VE ABD KARŞILAŞTIRMASI

Kitabı okumaya başlayınca ister istemez, Türkiye'deki yayıncılık ve editörlük anlayışı ile yayıncılıkta öne çıkan ülkeleri karşılaştırıyoruz. Bu bağlamdaki yayıncı notu bir fikir veriyor: "Türkiye'deki yayıncılık hâlâ bir 'sektör' iken Amerika'da bu işin 'kitap endüstrisi' olarak anılması bile başlı başına önemli bir farka işaret ediyor. Amerika'da editörlerin ağırlıklı olarak İngilizce metin üzerinde ve yazarla birlikte çalışması, buna karşılık Türkiye'de çeviri edebiyatın kültür yayıncılığının belkemiğini oluşturması, iki ülke arasında hem yayıncılığın işleyişi açısından hem de editörlüğün kapsamına dair çok temel farkları beraberinde getiriyor. Bu endüstrileşmenin sonu-

Kitabı okumaya başlayınca ister istemez, Türkiye'deki yayıncılık ve editörlük anlayışı ile yayıncılıkta öne çıkan ülkeleri karşılaştırıyoruz. Bu bağlamdaki yayıncı notu bir fikir veriyor: “Türkiye'deki yayıncılık hâlâ bir ‘sektör’ iken Amerika'da bu işin ‘kitap endüstrisi’ olarak anılması bile başlı başına önemli bir farka işaret ediyor.

cunda, Amerika'da yayıncılıkta sıkı bir iş bölümü olduğunu ve ayrı uzmanlık dallarının geliştiğini söylemek mümkün. Yayınevi çalışanlarının unvanları ve yaptığı işler, yayınevinden yayınevine değişiklik gösterse de uzmanlaşmanın önemli bir ayırım olduğunu, değişik editörlük türlerinin varlığına bakarak bile anlayabiliyoruz.”

Farklı kolları bulunan editörlüğün, formel bir eğitim-öğretiminin olmaması, hem mesleği tanımlamada hem de sürdürmede kimi güçlükler yaratıyor. Fakat bunların üstesinden gelmenin yolları da mevcut; uzmanlaşma ve bilgiyi esas alma bunlardan ikisi. Notun devamı doğrudan bu meseleyle ilgili: “Yayınevlerinin büyüklüklerine ve yapısal farklılıklarına göre yurt dışında editörlük alt kollara ayrılmışken Türkiye'de bu tür belirgin bir ayrışmadan bahsedemiyoruz. Amerika'daki seçici editör, üretim editörü, satır editörü, metin geliştirme editörü, yönetici editör gibi farklı editörlük türlerine karşılık Türkiye'de, sayılan bu editörlük türlerinin kapsadığı işi genellikle editör unvanı taşıyan tek bir kişi yapıyor. Kurumun yapısına göre, kitap seçen de eserin haklarının satın alım sürecini yürüten, metni geliştiren ya da çeviriyi orijinal metinle karşılaştırarak yayına hazırlayan aynı kişi olabiliyor. Dolayısıyla yayınevleri arasındaki yapısal farklar bile her kurumdaki işleyişi değiştirebiliyor. Bu nedenle herhangi bir yayınevinde, yayın koordinatörünün ya da başka bir sorumlunun yaptığı işi, diğer bir yayınevinde editörün üstlenmesi gerekebiliyor.”

Tüm bunları göz önünde bulundurduğumuzda, ‘Editör Ne İş Yapar?’ başlıklı çalışmanın “Editör kimdir?” ve “Editörün görev(ler)i nedir?” ile “Editör kim değildir?” ve “Editörün görev(ler)i ne değildir?” gibi sorulara, hatta daha fazlasına yanıt veren metinlerden oluştuğunu görüyoruz.

Editör Ne İş Yapar?,
Hazırlayan: Peter Ginna, Çev: Berna Akkay, 328 syf.,
DeliDolu Yayınları, 2020.

Amerika’da editörlerin ağırlıklı olarak İngilizce metin üzerinde ve yazarla birlikte çalışması, buna karşılık Türkiye’de çeviri edebiyatın kültür yayıncılığının belkemiğini oluşturması, iki ülke arasında hem yayıncılığın işleyişi açısından hem de editörlüğün kapsamına dair çok temel farkları beraberinde getiriyor.

EDİTÖRLÜK SANATI VE ZANAATI

Yazarla birlikte, yayıncı ile okur arasında konumlanan; kitabın seçiminde, yazım aşamasında, haklarının satın alınışında, bir kitabın pürüzsüz biçimde okura ulaştırılmasında kilit noktadaki editör, Ginna’nın ifadesiyle “kitap aşının pişirilmesinde” hayatî bir role sahip.

Uzun saatler ve yüksek konsantrasyonla çalışan (çalışması gereken) kişileri anlatan ve teknik metinlerden oluşan kitapta makaleleriyle yer alanların anlattıkları, yayıncılıkta “kariyer” yapmak isteyenlerin gözünü korkutabilir çünkü editörlüğün merakla ve sevgiyle sürdürülecek bir “iş” olduğunu, editörün mesai mefhumunun bulunmadığını hatırlatıyor.

Ginna’nın dediği gibi “editör, bir ‘köprü’; yazardan okura uzanan ‘bir nakil hattı’ ve aynı zamanda ikisi arasında iletişimi daha da akıcı kılan ‘bir tercüman’dır.” Başka bir deyişle editör, kitabın alt başlığında vurgulandığı gibi yayınevinin sanat, zanaat ve ticaret ayaklarında rol alıyor: “Editörlük ‘sanatı’, beğeni ortaya koymayı ve estetik yargılarda bulunmayı, ayrıca yazarın duyarlılığına ve ruh hâline ayak uydurmayı gerektirir. ‘Zanaat’ kısmı, işin teknik yönlerini ve örnek niteliğindeki uygulamaları çalışıp öğrenmeyi içerir; burada, redaktörlerin ustalaştığı, dilbilgisi ve stil kurallarından, metni satır satır çalışan editörlerin zamanla geliştirdiği ‘önerileri diplomatik bir dille ifade etme yeteneği’ne kadar, pek çok unsur söz konusudur. Son olarak bir editör, kâr amacı gütmeyen bir yayınevinde bile çalışsa ürün satan ve kâr elde etmek zorunda olan bir ‘ticaret’ kolunun parçasıdır.”

Yazarla birlikte,
yayıncı ile
okur arasında
konumlanan;
kitabın seçiminde,
yazım aşamasında,
haklarının satın
alınışında, bir kitabın
pürüzsüz
biçimde okura
ulaştırılmasında kilit
noktadaki editör,
Ginna'nın ifadesiyle
“kitap aşının
pişirilmesinde”
hayatî bir role sahip

‘KİTABIN GERÇEK SAVUNUCUSU’

Kendisi gibi çok meşgul bazı meslektaşlarının bilgi ve deneyimlerine yer veren Ginna; kitap seçme, metin geliştirme ve bir dosyayı hazır hâle getirip yayımlanma süreçlerini aktaran makaleleri buluşturuyor okurla. Kısacası editörün heyecanını ve hevesini okurunkiyle bir araya getiriyor bu paylaşımlar.

Meslek erbaplarından Gregory M. Britton, “kitabın gerçek savunucusu” dediği; kitap seçimi, yayın için fikir üretimi ve yayımlama gibi üç temel sürecin öznesi olan editörün, bir açıdan yazar-yayıncı-okur silsilesindeki rolünü özetlemiş.

Yazarla çalışan veya başka bir dilde yayımlanan kitabı seçen, buna yönelik ticari faaliyetlerde uzmanlaşan, redaktörlük ve son okuma konusunda yetkinleşen editörlerin, vaktini ve emeğini yayınevindeki mesaiyle sınırlamadığı gün gibi ortada. Yazardan yayıncıya ve oradan da okura uzanan bu zorlu süreç, aynı zamanda dosyanın bir kitaba evrilişine, metnin geliştirilme aşamalarına veya bir kitabın çeviriyle âdeta yeniden yazılışına da denk geliyor.

Bütün bunların yanında, editörün pazarlama stratejilerinden çok, metnin içeriğine kişisel bir tutkuyla yoğunlaştığını söyleyen Betsy Lerner’in dikkat çektiği ve çalışmalarını hafifletecek ya da sekteye uğratabilecek bir nokta var: “Edebî endüstri bloku, durmadan şu sorularla yazarların tepesine binerken onları suçlamak mümkün mü: ‘Facebook’ta kaç arkadaşınız var, Twitter’da kaç takipçiniz var?’ Böyle bir iklimde yazar-editör ilişkisi, denklemin en küçük parçası gibi görünüyor. Ayrıca yazarlar, klavyede birkaç tuşa basarak kendi kitaplarını yayımlayabilecek durumda artık. Editörler yakında tarihe karışabilir.”

Makalelerde vurgulanan en önemli noktalardan biri, editörün daima bir okur olduğu. Hangi konuda uzmanlaşırsa uzmanlaşırsa, saf okur kimliğini kaybetmeyen (kaybetmemesi gereken) editörün sabırla ve neredeyse bir ömür süren öğrenciliği, tam da bununla bağlantılı.

EDİTÖRÜN DAİMİ SAF OKURLUĞU

Metne bakma, hataları giderme ve fazlalıkları ayıklama konusunda uzmanlaşan editör ve redaktörlerin tecrübelerini paylaştığı kitapta, kurmaca ve kurmaca-dışı dosyaları hâl yoluna sokma sürecine dair teknik bilgiler de yer alıyor. Bu bağlamda tutarlılık, doğruluk, dilbilgisi, mantık ve estetik gibi başlıklar öne çıkıyor.

Söz konusu aşamanın ardından, kitaplaşan dosyanın ve çevrilen metnin okura ulaştırılması geliyor. Başka bir deyişle editöryal bilgi sahibi olan ve çoğunlukla işin mutfağında yetişmiş ve bağımsız yayıncılık yaparak yazarlar ile okurlara nefes aldırان kişilerin, ilke ve stratejilerini paylaştığı anlatılarla karşılaşıyoruz.

Makalelerde vurgulanan en önemli noktalardan biri, editörün daima bir okur olduğu. Hangi konuda uzmanlaşırsa uzmanlaşırsa, saf okur kimliğini kaybetmeyen (kaybetmemesi gereken) editörün sabırla ve neredeyse bir ömür süren öğrenciliği, tam da bununla bağlantılı. Erika Goldman, söz konusu durumu şöyle açıklamış: “Editörlük; zevk, duyularda keskinlik, zanaat, tutku ve sebat bileşimiyle yapılan bir iştir. Kulağa sezgisel gibi gelse de aslında editörün, hem yazınsal hem de yaşamsal deneyiminden beslenen öznel bir süreçtir. Editör olmak ömür boyu çıraklıktır: Okuduğumuz kitaplar ve yaptığımız işler, her metne yaklaşımımızı etkiler.”

Çoğunlukla usta-çırak ilişkisine ve yazarla karşılıklı güvene dayanan editörlüğün zamanla, şartlara ve teknolojik gelişmelere göre belli dönüşümler geçirdiğini vurgulayan isimlere de rastlıyoruz çalışmada. Teknolojik atılımlar sayesinde yayıncılıkta insan faktörünün azalaca-

“

Kitapta, öznel editörlük hikâyelerinin yanı sıra mesleğin inceliklerine ve teknik tarafına, olana ve olması gerekene ilişkin anlatılar yer alıyor. Dolayısıyla makale sahipleri, hem editörü hem de editörlüğü, beri yandan kitapların hazırlanış serüvenini, yazar ve yayıncıları anlatıyor.

ğına dair öngörüler ortalıkta dolaşmaya başlasa da Jane Friedman'ın uyarısı önemli: “Yayıncılar, gelişmiş teknolojilere ve imkânlarla sahip olarak veya medya yaratımı ve dağıtımını konusunda en yenilikçi hamleleri yaparak değil, güvenilir ve saygın ortaklar olarak yazarların gözünde ayrı bir yer edinebilir. Bu ortaklık da nesillerdir olduğu gibi editörle başlayacaktır.”

Kitapta, öznel editörlük hikâyelerinin yanı sıra mesleğin inceliklerine ve teknik tarafına, olana ve olması gerekene ilişkin anlatılar yer alıyor. Dolayısıyla makale sahipleri, hem editörü hem de editörlüğü, beri yandan kitapların hazırlanış serüvenini, yazar ve yayıncıları anlatıyor: Kurmaca ve kurmaca-dışı metinlerin; romanların, öykülerin, anıların, biyografilerin, otobiyografilerin, çocuk kitaplarının, akademik ve görselli kitapların yazım, okuma ve yayımlanma yolculuğunda editörün üstlendiği rolleri ortaya koyuyor.

Savaşlar ve diğer zorluklar

Olga Tokarczuk'un yeni romanı 'Kadimzamanlar ve Diğer Vakitler', Neşe Talay Yüce çevirisiyle Timaş Yayınları tarafından yayımlandı. Tokarczuk'un, kısa bölümlerden oluşan ve çok karakteri ağırladığı bu romanında fantastik bir dünya üzerinden, 1914-1980 arasını kapsayan sosyal ve siyasal bir eleştiriyle karşılaşırız ve nihayetinde Tokarczuk, okurunu yine tatmin olmuş bir şekilde evreninden uğurlar.

okan çil

1962 yılında doğan Polonyalı yazar Olga Tokarczuk, Varşova Üniversitesi'nde Jung üzerine yaptığı çalışmalarla bilinmekteyken, kariyerini edebiyat üzerine kurmaya karar verir. Bugüne kadar kaleme aldığı dokuz romanı, üç öykü kitabı bulunan Tokarczuk her ne kadar Polonya'da pek çok ödüle layık görülse ve ülkesinde kayda değer bir okur kitlesine sahip olsa da, bütün dünyaca tanınmasını/okunmasını sağlayan şey, 2018 yılında aldığı Nobel Edebiyat Ödülü'dür kuşkusuz.

Gerçi dilimizdeki ilk kitabı 'Gündüzün Evi, Gecenin Evi', 2004 yılında, Anna Polat çevirmenliğinde ve GriKedi Yayınevi etiketiyle kitaplığımıza girmişti. Akabinde Kalem Kültür Yayınları'ndan 'Aç Gözünü Artık Yaşamıyorsun' (2018), Alabanda Yayınları'ndan 'Koşucular' (2019), Timaş Yayınları'ndan 'Sür Pulluğunu Ölülerin Kemikleri Üzerinde' (2020) karşımıza çıktı. Timaş Yayınları geçtiğimiz günlerdeyse Tokarczuk'un yeni bir romanını yayımladı. 'Kadimzamanlar ve Diğer Vakitler'in çevirmeni de öteki kitapların çevirmeniyle aynı. Neşe Talay Yüce, Tokarczuk'un kitaplarını Lehçe aslından çeviriyor.

DEĞİRMENİN ÖĞÜTTÜKLERİ

"Genowefa, Kadimzamanlar kentinden başka bir dünya ve Pazar günleri, Szlomo'nun barından çıkan sarhoşların pazaryerinde çıkardığı arbedelerden başka bir savaş bilmezdi. Birbirlerini ceketlerinin eteklerinden tutup çeker, yere düşüp çamurda yuvarlanıp toprağa bulanırlar ve berbat hale gelirlerdi. Böylece Genowefa, savaşın çamurda, su birikintilerinde ve süprüntülerde gerçekleşen ve her şeyin hemen bir saldırıyla sona erdiği bir dövüş olarak düşlüyordu. Bu yüzden savaşın bu kadar uzun sürmesine şaşırıyordu işte."

Tokarczuk her ne kadar Polonya'da pek çok ödüle layık görülse ve ülkesinde kayda değer bir okur kitlesine sahip olsa da, bütün dünyaca tanınmasını/okunmasını sağlayan şey, 2018 yılında aldığı Nobel Edebiyat Ödülü'dür kuşkusuz.

Evrenin merkezinde yer alan, fantastik bir kenttir Kadimzamanlar. Sınırları meleklerce korunan, Aknehir, Karanehir ve Nehir'le çevrelenen, merkezinde Mayıs Böceği Tepesi yükselen şahsına münhasır bir yerdir.

Evrenin merkezinde yer alan, fantastik bir kenttir Kadimzamanlar. Sınırları meleklerce korunan, Aknehir, Karanehir ve Nehir'le çevrelenen, merkezinde Mayıs Böceği Tepesi yükselen şahsına münhasır bir yerdir.

Roman işte bu kentin özellikleriyle başlar ve okur 1914 yazından itibaren kenti ve kent sakinlerini tanımaya başlar. Genowefa her ne kadar savaşı bilmiyor olsa da kocası Değirmenci Michal, Çar'ın askerlerince I. Dünya Savaşı'na götürülür. Genowefa'nın karnı burnundadır. Yaklaşık beş yıl sonra, kocası dönünceye kadar her şeyle tek başına mücadele etmek zorunda kalır; değirmen, doğan kızı Misia, savaşın getirdiği zorluklar, yalnızlık, şehvet...

Savaşın bitişi Değirmenci Michal'ı da bitirir; hem fiziken hem manen. Dönüp geldiğinde eski hayatına adapte olabilmekte oldukça zorlanır. Sadece Michal da değil. Eşi Genowefa ve kızları Misia da bu "tuhaf canlı"yı evlerinde ve kalplerinde konumlandırmakta zorlanırlar ilk başlarda. Savaş her şeyi ve herkesi yabancılaştırıp duyguları da binalar gibi tahrip eder.

Tabii durum sadece I. Dünya Savaşı'ndan ibaret değildir. İlerleyen yıllarda II. Dünya Savaşı gelir. Akabinde Sovyetler, işgaller ve Soğuk Savaş Dönemi'nin getirdiği zorluklar, bürokrasi, baskı ve hırs çıkagelir sırasıyla. Her bir savaş da benzeri tahribatlar yaratarak, duyguları değiştirip/parçalayıp/dönüştürerek yeni sorulara kapı aralar.

Kadimzamanlar ve Diğer Vakitler, Olga Tokarczuk, Çevirmen: Neşe Taluy Yüce, 320 syf., Timaş Yayınları, 2020.

‘ÖLÜ BİR ADAM, CANLI OLANDAN DAHA İĞRENÇTİR’

“İnsanlar, hayvanlardan, bitkilerden ve özellikle de nesnelere daha yoğun yaşadıklarını düşünürler. Hayvanlar, bitkilerden ve nesnelere daha yoğun yaşadıklarını hissederler. Bitkiler, nesnelere daha yoğun yaşadıklarını hayal ederler. Ancak nesnelere ömrü uzundur ve bu ömür her şeyden çok daha canlıdır.”

‘Kadimzamanlar ve Diğer Vakitler’de Tokarczuk romanın genel çatısını Niebieski ailesinin üzerine, ailenin üç kuşağı üzerine kursa da, aslında biz Polonya’nın geçirdiği siyasal ve toplumsal travmaların izlerini adım adım takip ederiz.

Bu izleri takip etmemizi kolaylaştıran biz sürü karakter çıkar karşımıza, dahası bu izlerin yarattığı tahribatı üstlerinde başlarında, bazen bakışlarında, hal ve hareketlerinde taşıyan karakterlerle birlikte roman farklı bir yön kazanır. Kimdir bu insanlar: Giderek inancını yitirmeye başlayan ve kilisede isyanla-anlamsızlık arasında bir duyguyla duran Toprak Sahibi Popielski; sürekli geçmiş, kendini arayan ve savaşı her yerinde yaşayan Michal; kendini ormana hapseden ve giderek insanlığından, insani niteliklerinden “kurtulan”, insanı kötü ve iğrenç bir canlı olarak kabul eden Kötü Adam; parasızlıktan fahişelik yapan, erkeklerle kendini eşit gördüğünden hiçbirinin “altına” yatmayan ve delilikle kâhinlik arasında gidip gelen Başak ve diğerleri...

Tokarczuk’un bütün bu karakterleri ve karakterlerin kişisel hikâyeleri birbirlerini o kadar da etkilemez aslında. Sanki her biri kendi dünyasında yaşar, Tokarczuk ise onların ellerinden tutarak mesafeleri birbirine diker. Hal böyle olunca biz

‘Kadimzamanlar ve Diğer Vakitler’de Tokarczuk romanının genel çatısını Niebieski ailesinin üzerine, ailenin üç kuşağı üzerine kursa da, aslında biz Polonya’nın geçirdiği siyasal ve toplumsal travmaların izlerini adım adım takip ederiz.

okurlar da Polonya’nın geçirdiği travmaları çok yönlü şekilde değerlendirme olanağı bulup, pek çok trajikomik ana dair yorumda bulunabiliriz.

Tabii Tokarczuk’un karakterlerinin sadece insanlardan değil, doğaüstü güçlerden, doğadan, hatta nesnelere de oluştuğunu söylemek gerek.

HANGİ DÜNYA?

“Dünyalar yaratmak bir işe yaramıyor,’ diye düşünmüştü Tanrı. ‘Dünyalar yaratmak bir şey kazandırmıyor, hiçbir şey gelişmiyor veya genişlemiyor ya da değişmiyor. Bunların hepsi boşuna.’”

‘Kadimzamanlar ve Diğer Vakitler’in bir diğer dikkat çeken kısmıysa “Oyunun Zamanı” bölümlerinde karşımıza çıkar. Ignis Fatuus Veya Bir Oyucu İçin Öğretici Bir Oyun, Latince ve Lehçe yazılmış küçük bir kitapçıktır. Toprak Sahibi’nin kurcaladığı bu kitapçıkta sekiz dünyadan bahsedilir ve her bir dünyanın özellikleri, dahası “anlayışı” bir diğerinden farklıdır, dahası birbirini reddederek besler, gelişir ve genişler bu dünyalar. Sekiz dünyanın romana serpilmiş bölümlerinde, her bölüm sonrasında Kadimzamanlar’daki farklılaşmayı da görebiliriz aslında.

Tokarczuk’un, kısa bölümlerden oluşan ve çok karakteri ağırladığı bu romanında fantastik bir dünya üzerinden, 1914-1980 arasını kapsayan sosyal ve siyasal bir eleştiriyle karşılaşırız ve nihayetinde Tokarczuk, okurunu yine tatmin olmuş bir şekilde evreninden uğurlar.

Geç Osmanlı erken Cumhuriyet aydınının benlik krizi

Ahmet Ağaoğlu'nun 'Ben Neyim?' ve 'Gönülsüz Olmaz' eserleri tek kitap halinde 'İzler' başlığı ile Can Yayıncılık tarafından yayımlandı. Tuncay Birkan'ın yayıma hazırladığı kitapta, Aylin Özman'ın "Ahmet Ağaoğlu Düşüncesinde Bir Benlik Sorunu Olarak Batılılaşma" makalesi, kitabı anlamak için okunması gereken bir çalışma olarak kitapta yer almakta.

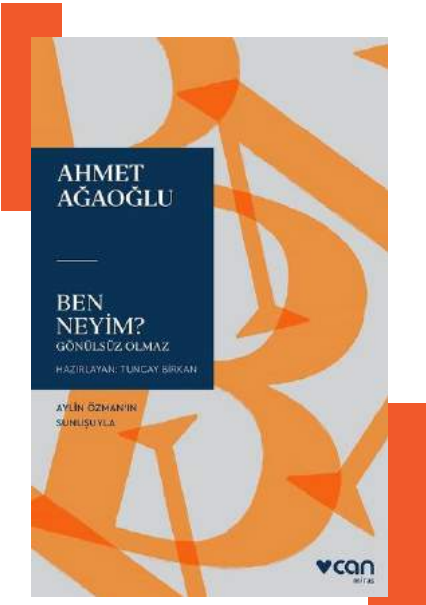
metin yetkin

Tuncay Birkan, sunuş bölümü niteliğinde olan “İzler Üzerine” yazısında

Cumhuriyet’in yazılı mirasının yeterince tanınmadığından bahsetmekte.

“Ortada devasa bir arşiv var sahiden ama çok temel eksiklerle malul bir arşiv bu” diyerek durumu özetlemiş.

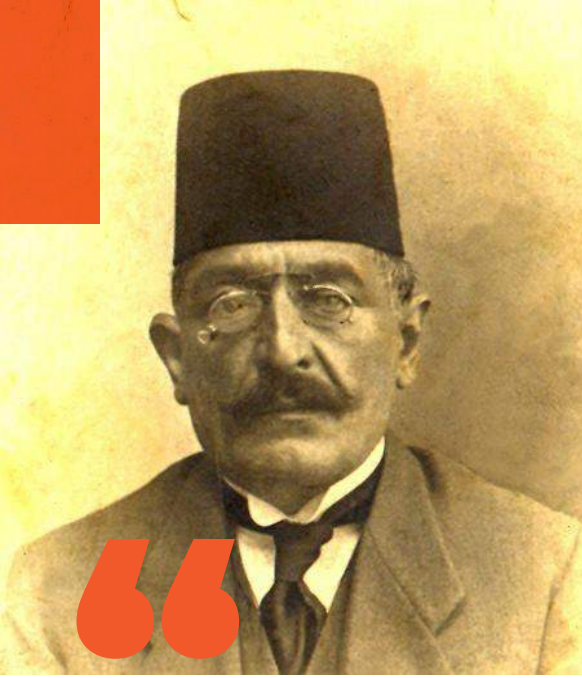

Ben Neyim? - Gönülsüz Olmaz, Ahmet Ağaoğlu, 120 syf., Can Yayınları, 2020.

Siyasetçi, hukukçu, yazar ve gazeteci Ahmet Ağaoğlu'nun Tuncay Birkan tarafından yayıma hazırlanan ‘Ben Neyim?’ ve ‘Gönülsüz Olmaz’ isimli eserleri tek kitap halinde Can Yayınları'nca ‘İzler’ üst başlığıyla yayımlandı. Cumhuriyetin yazılı mirasını okura sunmayı hedefleyen dizinin bu kitabında Aylin Özman'ın “Ahmet Ağaoğlu Düşüncesinde Bir Benlik Sorunu Olarak Batılılaşma” makalesi de yer almakta. Bu sayede okur, eserlerin politik-düşünsel izleğini kavrayarak geç Osmanlı erken Cumhuriyet aydınının yeni bir zihniyet karşısındaki çözüm önerilerini Ağaoğlu'nun benlik krizi özelinde okuyabilir.

Tuncay Birkan, sunuş bölümü niteliğinde olan “İzler Üzerine” yazısında Cumhuriyet’in yazılı mirasının yeterince tanınmadığından bahsetmekte. “Ortada devasa bir arşiv var sahiden ama çok temel eksiklerle malul bir arşiv bu” diyerek durumu özetlemiş. Nitekim ‘İzler’ dizisinin amacı da pek bilinmeyen, hatta birkaç nüshası kalan eserleri günümüz okuruyla buluşturmak olarak açıklanmakta. İlaveten, bu metinlerin yerleşik kanaatleri sorgulamak için elverişli olacağı umulmakta. Zaten, dizide tanınmış yazarların bilinmeyen metinlerinin ve çok az kişinin hatırladığı düşün insanların metinlerinin analitik bilgilendirici sunuş yahut ön-sözlerle yayımlanacağını eklemekte Birkan. Bu doğrultuda, Aylin Özman'ın “Ahmet Ağaoğlu Düşüncesinde Bir Benlik Sorunu Olarak Batılılaşma” makalesi, kitabı anlamak için okunması gereken bir çalışma olarak kitapta yer almakta.

1869 yılında Karabağ'da doğan Ahmet Ağaoğlu, Paris Hukuk Fakültesi ve Sorbonne Üniversitesi Tarih ve Filoloji bölümlerini bitirdikten sonra ilk makalesini yirmi bir yaşında Fransızca yazdı. Paris'te gazetecilik yaptıktan sonra

Türk Yurdu Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer aldı, Rus dili ve Türk tarihi öğretmenliği yaptı. 1917 Devrimi'nden sonra siyasi müşavir olarak Rusya'ya gitti, döndüğünde İngilizler tarafından tutuklanarak Malta'ya sürüldü. 1921 yılında Anadolu'ya geçti, Ankara hükümeti tarafından matbuat umum müdürü olarak atandı. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları arasında yer alan Ağaoğlu, 1939 yılında öldü. Bu biyografik nota yazarın hangi tarihsel koşullar altında olduğunu anlamak için Özman'dan alıntı yapmakta fayda var:

“19. yüzyılın son çeyreğinde Güney Kafkasya Rus-Müslüman cemaatinin toplumsal hak taleplerini, Azerbaycan bağımsızlık mücadelesini, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan siyasal dönüşümleri/rejim değişikliklerini, akabinde Türkiye'de ulus inşa sürecini kapsayan tarihsel-politik süreçlere bizatihi katılmış biridir Ahmet Ağaoğlu.”

Buradan hareketle Ağaoğlu'nun 1920'li yıllardan itibaren yazdığı çalışmalara odaklanmıştı Özman. Buradaki zorluk açık görüşlü olan yazarın fikirlerinin çoğu defa değişmesidir. Nitekim kendisi de “uzaktan bakanlar da beni ‘mütelevvin’, ‘mütehavvil’, ‘seciyesiz’ ve ilh. kelimelerle tarif ederler” demektedir. Bu bağlamda, onun değişmeyen tek görüşünün Batı modernleşmesini örnek alma düşüncesi olduğuna dikkat çekilmekte.

“Ağaoğlu düşüncesinde Batı'nın bireyi, bireysel hak ve özgürlüklerin genişlemesiyle ‘inkışaf’ etmiş; toplum-milletle bütünleşmiş bir birey tahayyülünü imlemektedir.”

Ağaoğlu düşüncesinde Batı'nın bireyi, bireysel hak ve özgürlüklerin genişlemesiyle ‘inkışaf’ etmiş; toplum-milletle bütünleşmiş bir birey tahayyülünü imlemektedir.”

Yazarın birey üzerinden şekillenen Batılılaşma fikri benlik sorunsalını doğurmaktadır. Metinlerinde görüldüğü üzere “iç ben” ve “dış ben” olarak ayırdığı iki kutbun mücadelesi kişiyi doğurur. İç ben irade, dış ben ise akıldır. Bu minvalde sık sık egoizmi ve altruizmi karşı karşıya getirmektedir. Buradan da vicdani bir huzursuzluk doğar.

Yazarın birey üzerinden şekillenen Batılılaşma fikri benlik sorunsalını doğurmaktadır. Metinlerinde görüldüğü üzere “iç ben” ve “dış ben” olarak ayırdığı iki kutbun mücadelesi kişiyi doğurur. İç ben irade, dış ben ise akıldır. Bu minvalde sık sık egoizmi ve altruizmi karşı karşıya getirmektedir. Buradan da vicdani bir huzursuzluk doğar. Ancak ‘Ben Neyim?’de Türk İnkılabı, ‘Gönülsüz Olmaz’da ise 1908 inkılabının ortak paydası biçimsel modernleşmenin eleştirisidir. Yani, Bergson felsefesinin de tesiriyle değişen tarihsel ve siyasal şartlarda bireyin nasıl olması gerektiği sorgulanır.

“Bireyin ahlaki referanslarını farklı metinsel kurgular üzerinden sabitleyen, Aġaoġlu’nun ilgisinin merkezinde siyasal deġişim/dönüşüm süreçleri vardır aslında. ‘Ben Neyim?’de ‘Türk İnkılabı’nı, ‘Gönülsüz Olmaz’da ise ‘1908 İnkılabı’nı mercek altına alan iki farklı anlatı, ortak bir düşünsel zeminde buluşur. Bu zemin de biçimsel Batılılaşmanın/medenileşmenin eleştirisidir. Her iki metinde de kurumsal/yasal temele ilişkin bir sorgulamadan ziyade (yeni) siyasal yapıyla uyumlu bir birey inşa etmeyi başarabilmek için takınılması gereken tutumun ne olduğu üzerine düşünmeye yönelik bir muhasebeyle karşılaşırız.”

Bu bilgiler ışığında metinlere bakarsak, ‘Ben Neyim?’ başlıklı ilk metni bir itirafname olarak okuyabiliriz. Zaten özellikle Tanzimat’tan sonra, Rousseau ve Aziz Augustinus etkisiyle bu tarz metinler Türkiye yazınında yer edinmiştir. Bu bağlamda Ziya Paşa’nın ‘Defter-i Âmâl’ eseri ön plana çıkar. Bu gelenek sayesinde, Doġu-Batı çatışmasının doğurduğu huzursuz Türk aydınının iç dünyasına da adım atılabilir. Örnek vermek gerekirse Yahya Kemal’in “Atik-Valde”den İnen Sokakta” şiirindeki “Tenhâ sokakta kaldım

‘Ben Neyim?’de Türk İnkılabı, ‘Gönülsüz Olmaz’da ise 1908 inkılabının ortak paydası biçimsel modernleşmenin eleştirisidir. Yani, Bergson felsefesinin de tesiriyle değişen tarihsel ve siyasal şartlarda bireyin nasıl olması gerektiği sorgulanır.

oruçsuz ve neş’esiz /Yurdun bu iftarından uzak kalmanın gamı /Hadsiz yaşattı rûhuma bir gurbet akşamı” dizeleri akla gelir. Tanpınar’ın Aya-sofya’nın parmaklıklarında namaz vakti ağlaması, caminin ne içinde ne dışında fakat tam kenarında olması da buna örnektir. Ters yönde bir örnek vermek gerekirse de pozitivizmden hayli etkilenen Beşir Fuad’ın kolunu uyuşturup bileğini keserek intihar ettiği esnada edindiği izlenimleri kâğıda yazmasını zikretmek yerinde olur. Bunlar manevi girdaplardır, huzursuzdur Türk aydını. Zaten Ağaoğlu da bunu adını zikretmediği bir Fransız şairinin sözüyle açıklar ilk metinde:

“Ey kadirimutlak! Bana kendi içimi nefret etmeksizin görmek kudretini bahşet!”

Bu alıntı Baudelaire’den olsa gerek. (Ah! Seigneur! donnez-moi la force et le courage - De contempler mon coeur et mon corps sans dégoût!) Zaten 1789’da tahta geçen III. Selim’den itibaren Batılılaşma rotası Fransa olarak belirlenmiş olup Ağaoğlu’nu önceleyen aydınlardan Hoca Tahsin Efendi de “Paris’e git hey efendi akl u fikrin var ise / Âleme gelmiş sayılmaz gitmeyenler Paris’e” diyerek bunu vurgular. Sadullah Paşa ise 19. Asır Manzumesi’nde “Mecaz oldu hakikat, hakikat oldu mecaz/Yıkıldı esasından eski malumat” diyerek eski bilginin yıkıldığını belirtmektedir. Üstelik sadece fenni meseleler değil, edebi meseleler de ciddi değişime uğramıştır. Abdülhak Hamit Tarhan, “Evet, tarz-ı kadîm-i şî’ri bozduk, her ü merc ettik / Nedir şî’ri hakîki safha-ı irfâna derç ettik” diyerek eski şiirin de yıkıldığını işaret eder. Cumhuriyet dönemine gelince de Osmanlı terbiyesinden geçen aydınlar pekâlâ tüm noktalarda bir ikilem içerisinde bulmuşlardır kendini. Üstelik, kurucu elitlerin onlara biçtiği bir de rol vardır: Milletın

Ahmet Ağaoğlu'nun 'Ben Neyim?' metninin 1936'da Cumhuriyet gazetesinde tefrika edildiğini 1939 yılına basıldığını düşünürsek ve metni bu bakiyeye büyüyen, bu iklimde yetişen bir yazarın kaleme aldığını göz önünde bulundurursak aklı ve iradesi arasında, egoizm ve altruizm arasında gidip gelen, çoğu kez kendine hakaret eden bir adam görmekten öteye gideriz.

inşası. Bu minvalde, Ziya Gökalp'ten Halikarnas Balıkcısı'na kadar pek çok aydın "Türk kimdir?", "Biz kimiz?", "Ben kimim?" gibi sorularla hemhâl olmuşlardır.

Ahmet Ağaoğlu'nun 'Ben Neyim?' metninin 1936'da Cumhuriyet gazetesinde tefrika edildiğini 1939 yılına basıldığını düşünürsek ve metni bu bakiyeye büyüyen, bu iklimde yetişen bir yazarın kaleme aldığını göz önünde bulundurursak aklı ve iradesi arasında, egoizm ve altruizm arasında gidip gelen, çoğu kez kendine hakaret eden bir adam görmekten öteye gideriz.

Çoğu defa lükse meftunluğundan, mütelevvin olduğundan dem vuran, dinde medet bulamayan ancak Osmanlı terbiyesiyle yetiştiği için tekâmül edememekten yakınan bir anlatıcı bağlam olarak kronik olsa da iç muhasebe bakımından anakroniktir. Zira, "Dinde imdadıma yetişecek hiçbir misal eser bulamadım. Hep kör taassup ve riya!" diye haykırışı, akla Şeyhülislam Yahya'nın "Mescidde riyâpişeler etsün ko riyayı/ Meyhaneye gel kim ne riyâ var ne mürâi." beytini getirmez mi? Bu eskide kök salmış sancıdan kurtulmak isteyen bir aydındır anlatıcı:

"Kim edecek, kim? Görüyorsun, senden kuvvetliyim. Beni bir mazi yetiştirmiştir. Mektepte asırlarca süren değnek ve falaka, ailede kuvveti temsil eden erkeğin haklı haksız hâkimiyeti, çocuklarda 'öcü terbiyesi' ve idarede de tahakküm ve istibdat usulü benim ecdadımdır. Sen kim-sin? Nereden geliyorsun?"

İçim derin bir ah çekti ve dedi ki:

'Evet, şimdilik öyle. Fakat bütün bunlar ikimizi de içinde taşıyan şahsiyetin iradesine bağlıdır.

Son olarak, kitabın milli kimlik krizinin ortasında benlik krizini odağa alması da ıskalanmaması gereken bir dikkat olarak düşünölmeli.

İstediği gün seni koparıp atar.’

‘İşte istemiyor, atmıyor!’”

Bu tezat içerisinde bir çıkış yolu aramaktadır anlatıcı bu yol da tekâmüldür. Başka yolla dalkavukluk, kıskançlık, tahakküm gibi kendine yakıştırmadığı huylarından kurtulup topluma faydalı bir birey olamaz. ‘Gönülsüz Olmaz’ adlı eserinde de benzer konular karşımıza çıkar. Turgut isimli yurt dışında tahsil görmüş hem siyasi hem de toplumsal mücadelelere katılmış kahraman köye yerleşip medeniyete sırtını dönmüştür. Anlatıcı da onunla konuşarak, ona sorular sorarak öğretisini okura vermeye çalışır.

“Fakat Turgut, bu nasıl olur? Sen okumuş, Fransa’da uzun müddet kalmış, siyasi ve içtimai mücadelelere bu kadar karışmış, medeni bir insansın. Nasıl olur da şimdi cemaatim dediğın bu öküzler, inekler ve tavuklar arasında kendini bahtiyar addedersin? Hakikatte sen kendini diri diri gömmüş bir adamsın. Bütün medeni zevklerden, ihtiyaçlardan, konforlardan kendini mahrum eylemiş ve sahraya çekilmiş bir zaviye-nişinsin. Yaşamak bu mudur? Bahtiyar olmak buna mı derler?”

İlk metinde anlatıcının kurtulmak istedikleri bu metinde “gönül kurtları” olarak nitelenir. Kısaca birbirini tamamlayan iki metinden mürekkeptir kitap. Son olarak, kitabın milli kimlik krizinin ortasında benlik krizini odağa alması da ıskalanmaması gereken bir dikkat olarak düşünölmeli.

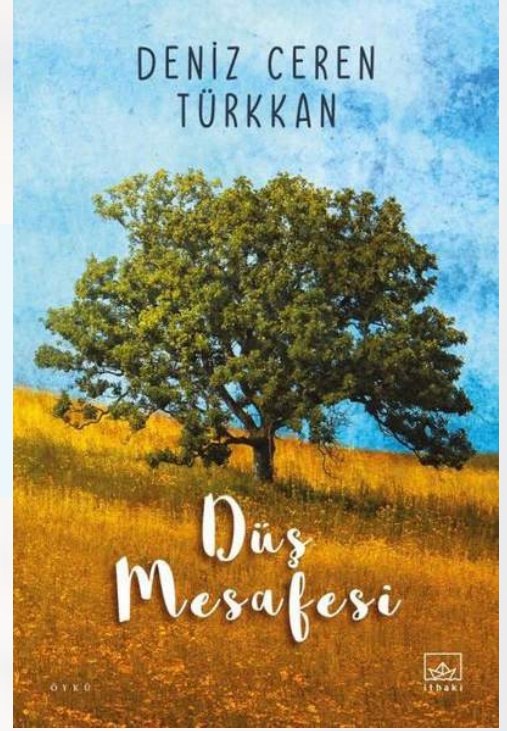

Bir Musibet

Yazar: Alev Özkazaç
Yayınevi: Dipnot Yayınları
Sayfa Sayısı: 332

Düş Mesafesi

Yazar: Deniz Ceren Türkkan
Yayınevi: İthaki Yayınları
Sayfa Sayısı: 96

Amerika'nın Soykırım Tarihi

Yazar: David E. Stannard
Çevirmen: Şaban Bıyıklı
Yayınevi: Ketebe Yayınları
Sayfa Sayısı: 552

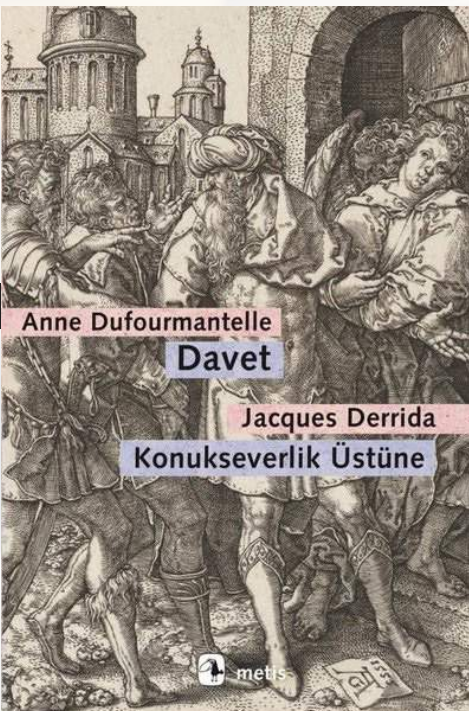
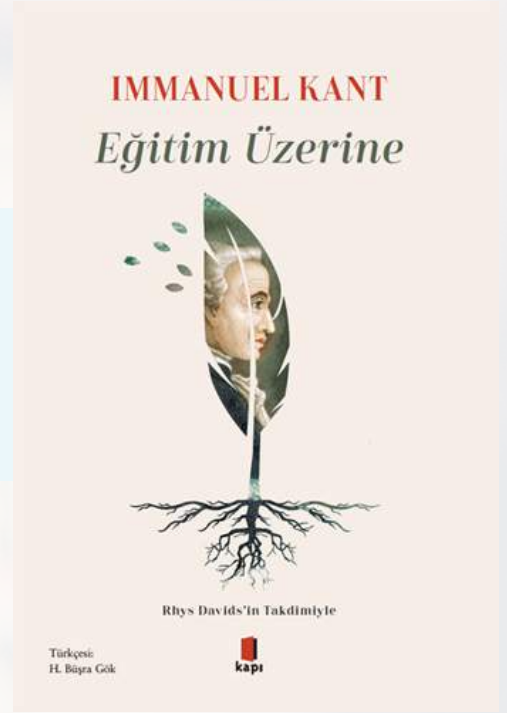

Işığın Hızı

Yazar: **Javier Cercas**
Çevirmen: **Gökhan Aksay**
Yayınevi: **Everest Yayınları**
Sayfa Sayısı: **248**

Eğitim Üzerine

Yazar: **Immanuel Kant**
Çevirmen: **H. Büşra Gök**
Yayınevi: **Kapı Yayınları**
Sayfa Sayısı: **152**

Davet: Konukseverlik Üstüne

Yazar: **Anne Dufourmantelle**
Çevirmen: **Aslı Sümer**
Yayınevi: **Metis Yayınları**
Sayfa Sayısı: **144**